

БАЛКАНСКО ЕПИДЕМИОЛОГИЧНО ПРОУЧВАНЕ
ЗА НАСИЛИЕ И ПРЕНЕБРЕГВАНЕ НА ДЕЦА
(BECAN)

DG-RESEARCH [Contract No: FP7-HEALTH-F2-2009-223478]

РЪКОВОДСТВО ЗА ОБУЧЕНИЕ И НАСОКИ
ЗА МОДИФИЦИРАНИТЕ ВЪПРОСНИЦИ *ICAST-CH & ICAST-P*

ИЗГОТВЕНО ОТ

Институт по детско здраве
Департамент „Психично здраве
и социално благополучие“
Център за изследване и превенция
на насилие и пренебрегване на деца

АТИНА, Април 2010

Изготвянето на този документ е финансирано от
7-ма рамкова програма на Европейската комисия (FP7/2007-2013)
съгласно Споразумение за безвъзмездна помощ Health-F2-2009-223478

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕГЛЕД НА РЪКОВОДСТВОТО	3
РАЗДЕЛ А. ICAST-CH & ICAST-P ВЪПРОСНИЦИ	5
A.1. КОЙ РАЗРАБОТВА ИНСТРУМЕНТИТЕ ICAST?	5
A.2. ЗАЩО СЕ РАЗРАБОТВАТ МЕЖДУНАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ДИСЦИПЛИНА И НАСИЛИЕ?	5
A.3. ЗАЩО ТЕЗИ И ПОДОБНИ ИНСТРУМЕНТИ СА ВАЖНИ?	6
A.4. КОЙ МОЖЕ ДА ИЗПОЛЗВА ICAST ИНСТРУМЕНТИТЕ?	7
A.5. КАК НАСИЛИЕТО ИЛИ МАЛТРЕТИРАНЕТО Е ДЕФИНИРАНО В ИНСТРУМЕНТИТЕ?	7
РАЗДЕЛ Б. БАЛКАНСКО ЕПИДЕМИОЛОГИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА НАСИЛИЕ И ПРЕНЕБРЕГВАНЕ НА ДЕЦА (BESAN)	8
B.1. МЕТОДОЛОГИЯ НА ЕПИДЕМИОЛОГИЧНОТО ПРОУЧВАНЕ	8
B.2. ИЗВАДКА	9
B.3. ПОДГОТВИТЕЛНА ФАЗА НА ЕПИДЕМИОЛОГИЧНОТО ПРОУЧВАНЕ	9
B.3.1. РАЗРЕШЕНИЕ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИНСТРУМЕНТИТЕ	10
B.3.2. МОДИФИЦИРАНЕ И ПРЕВОД НА ИНСТРУМЕНТИТЕ	10
B.3.3. ПИЛОТИРАНЕ НА ИНСТРУМЕНТИТЕ	11
РАЗДЕЛ В. ОРГАНИЗАЦИЯ НА ПРОУЧВАНЕТО	13
V.1. КВАЛИФИКАЦИЯ НА ИЗСЛЕДОВАТЕЛИТЕ	13
V.2. ОБУЧИТЕЛЕН СЕМИНАР ЗА ИЗСЛЕДОВАТЕЛИТЕ	13
V.3. КООРДИНАЦИЯ НА ПОЛЕВОТО ПРОУЧВАНЕ	15
V.4. ОРГАНИЗИРАНЕ НА ПРОУЧВАНЕТО В УЧИЛИЩАТА	17
V.5. ОРГАНИЗИРАНЕ НА ПРОУЧВАНЕТО ЗА ОТПАДНАЛИТЕ ОТ УЧИЛИЩЕУЧЕНИЦИ	19
V.6. ПОДГОТОВКА НА МАТЕРИАЛИ ЗА ИЗСЛЕДОВАТЕЛИТЕ	20
V.7. ОТЧЕТНИ ФОРМИ ЗА ИЗСЛЕДОВАТЕЛИТЕ	23
РАЗДЕЛ Г. ПРОВЕЖДАНЕ НА ПРОУЧВАНЕТО	25
G.1. ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ICAST-CH И ICAST-P ВЪПРОСНИЦИ	25
Error! Bookmark not defined.	25
G.1.1. САМОСТОЯТЕЛНО ПОПЪЛНЕНИ ВЪПРОСНИЦИ	25
G.1.2. СТРУКТУРИРАНИ ИНТЕРВЮТА	26
G.1.2.1. ПОДГОТОВКА НА ИНТЕРВЮТО	27
РАЗДЕЛ Д. СЛЕД СЪБИРАНЕ НА ДАНИТЕ	29
D.1. ПРОВЕРКА НА КАЧЕСТВОТО НА ДАНИТЕ	29
D.2. ЗАЩИТНОСТ НА ДАНИТЕ	29
D.3. ВЪВЕЖДАНЕ НА ДАНИ И КОДИРАНЕ	30
РАЗДЕЛ Е. ВЪПРОСИ ОТНОСНО ЕТИКАТА И СИГУРНОСТТА	31
E.1. ЕТИЧНИ ВЪПРОСИ	31
E.1.1. ЗАЩИТА И ПОВЕРИТЕЛНОСТ	32
E.1.2. ЧАСТИЧНА ЗАБЛУДА	33
E.1.3. ПРАВО НА ОТКАЗ ОТ УЧАСТИЕ И НА ОТТЕГЛЯНЕ	33
E.1.4. ИНФОРМИРАНО СЪГЛАСИЕ	33
E.1.5. ДЕБРИФИНГ	34
E.1.6. СЪХРАНЯВАНЕ НА ДАНИ И ДОСТЪП ДО ТЯХ	34
E.1.7. ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПРОУЧВАНЕТО ПРЕД ОБЩЕСТВЕННОСТТА	35
E.2. ВЪПРОСИ ОТНОСНО СИГУРНОСТТА	35
E.2.1. СУПЕРВИЗИЯ И КРИЗИСНА ИНТЕРВЕНЦИЯ	35
E.2.2. РЕАГИРАНЕ В СЛУЧАИТЕ НА НАСИЛИЕ И ПРЕНЕБРЕГВАНЕ НА ДЕЦА (CAN)	36
E.2.3. ЗАЩИТНОСТ НА УЧАСТНИЦИТЕ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛИТЕ	38
E.3. КАКВО ДА СЕ НАПРАВИ АКО...	39
БИБЛИОГРАФИЯ	40

ПРЕГЛЕД НА РЪКОВОДСТВОТО

Настоящото ръководство, разработено в рамките на проекта „БАЛКАНСКО ЕПИДЕМИОЛОГИЧНО ПРОУЧВАНЕ ЗА НАСИЛИЕ И ПРЕНЕБРЕГВАНЕ НА ДЕЦА (BECAN) се основава на принципите на ICAST-CH и ICAST-P ръководства, които са разработени от Международното общество за превенция на насилие и пренебрегване на деца (ISPCAN, 2006a,b). Ръководството е допълнено, с оглед обхващане на всички методически и образователни потребности на полевите изследователи, които ще участват в събиране на данни в контекста на BECAN епидемиологични проучвания в 9 балкански страни.

Целта на настоящето ръководство е да предоставят полезни насоки за учителите на националните изследователски екипи, полевите координатори и/или местни координатори, и най-вече към полевите изследователи с цел провеждане на BECAN епидемиологично проучване по един и същ начин във всички страни. Целевата група на настоящето ръководство включва както обучаващите националните изследователски екипи, така самите полеви изследователи. Ръководството се състои от две части и приложения :

- **ПЪРВА ЧАСТ: “Ръководство за обучение”** съдържа насоки за националните координатори и като цяло за лицата, които ще се заемат с организацията на проучването. Освен това то е разработено с цел да бъде използвано от учителите на националните изследователски екипи, за да се предостави стандартизирано обучение за изследователите от всички страни-участнички в проучването.
- **ВТОРА ЧАСТ: “Насоки за изследователите”** са разработени по начин, осигуряващ материали готови за печат, които ще бъдат раздадени на полевите изследователи по време на тяхното обучение.

Първата част на ръководството се състои от 6 раздела:

- ▶ **Раздел А** предлага информация за разработените от ISPCAN въпросници ICAST-CH и ICAST-P
- ▶ **Раздел Б** предлага информация за подготвителната фаза на Епидемиологичното проучване в контекста на проекта BECAN (методология, извадка, модифициране и пилотиране на ICAST инструментите).
- ▶ **Раздел В** предлага информация за организацията на проучването, квалификация и обучение на изследователите, организация и координиране на епидемиологичното проучване на национално ниво, подготовка на необходимите за изследователите материали за събирането на данни. материали.
- ▶ **Раздел Г** предлага информация за процеса на събиране на данни: подготовка на проучването чрез самостоятелно попълване на въпросниците и подготовка за провеждане на проучване чрез структурирани интервюта.
- ▶ **Раздел Д** предлага информация стъпките, които следват след събирането на данните, най-вече бърза проверка и сигурност на данните, въвеждане на данните и кодиране.
- ▶ **Раздел Е** предлага информация за етични въпроси и такива, свързани със сигурността на изследователите и на участниците в проучването.

ВТОРАТА ЧАСТ на Ръководството „Насоки за изследователите“ включва информацията, необходима за изследователите от полевото проучване. Тя включва техните задължения като изследователи преди, по време на и след събирането на данни, списък с необходимите материали по

време на събиране на данните, инструкции за провеждане на проучването, важни етични аспекти и въпроси за сигурността на участници в проучването и изследователи

В ръководството са включени четири приложения:

Приложение 1. Предварително дефинирани стандартизирани отговори на възможни въпроси от участниците в проучването

Приложение 2. Отчетни форми

Приложение 3. Карти за интервюто

Приложение 4. Модифицирани въпросници: ICAST-CH и ICAST-P

РАЗДЕЛ А. ICAST-C & ICAST-P ВЪПРОСНИЦИ

А.1. Кой е разработил ICAST инструментите?

Въпросниците ICAST-C and ICAST-P са разработени след поредица от работни срещи, проведени от Международното общество за превенция на насилие и пренебрегване на деца (ISPCAN) в сътрудничество с УНИЦЕФ. "Тази работа е във връзка с Проучването на Генералния секретар на ООН „Насилие над деца“. В разработването и прегледа участват повече от 130 експерта от 43 страни. Процесът на разработване на ICAST инструментите е координиран от ISPCAN и изследователи от Куйнсландския технологичен университет (Queensland University of Technology, Australia), Австралия; Университета Северна Каролина Чапел Хил, САЩ (University of North Carolina at Chapel Hill, USA" (ISPCAN, 2006a, p.3).

Чрез използване на инструментите се цели оценяване типовете на виктимизация в детството в световен мащаб, както и предлагане на инструменти на изследователите, интересувачи се от проучване разпространение на насилие над деца. (ISPCAN, 2006a).

А.2. Защо се разработва международен инструмент за изследване на дисциплина и злоупотреба?

Подтикнато от призив на генералния секретар на ООН за изследване на деца и насилие, Международното дружество за превенция на насилие и пренебрегване на деца (ISPCAN) "пое предизвикателството да разработи инструменти, които могат да бъдат използвани от изследователи от цял свят, за да се оцени нивото на насилие, насочено срещу деца в домове, училища, "на работа" и общности" (ISPCAN, 2006b, стр. 1). Заради "разногласия, свързани с дефинирането в различни страни и култури, дори и определянето на това, което може да представлява злоупотреба в различните страни може да бъде трудно. Основавайки се на предишни разработки, ISPCAN свика група от социални учени, здравни професионалисти и други в Бризбейн, Австралия през септември 2004 г., за да започне работа за конструиране на международни инструменти. ISPCAN не е предназначена да проучва, тя е фокусирана върху създаването на инструменти, които могат да бъдат използвани от изследователи по целия свят за оценка на собствените общества и държави, но използва показатели, които изследователите могат да използват, за да сравнят своите общности с това, което е познато в други общности. Подходът на ISPCAN отразява подхода на другите в това, че инструментите описват поведения, насочени към деца от възрастни и други деца, и избягва етикети кои действия са приемливи и кои представляват злоупотреба. Задачата на всеки един от инструментите е да включи тези поведения, които са били най-вредни или най-чести, или и двете "(ISPCAN, 2006b, стр. 1).

"Жестоката дисциплина относно детето и злоупотребата с деца могат да бъдат частни актове, които не са видими публично и могат да бъдат известни само на участниците. ISPCAN е избрал да разработи набор от инструменти, които могат да бъдат използвани за събиране на данни от участниците - детето (ICAST-CH) или родителя" (ICAST-P) (ISPCAN, 2006b, стр. 1).

Инструментът ICAST-P "е разработен за събиране на данни за използваните от родителите подходи за дисциплина. Тези данни позволяват изчисляването на относителния дял на различните форми на дисциплина в детска възраст и да се опише процента от родителите, които използват тежки форми на наказание. Основното ограничение е, че родителите могат да не разкрият всичко, което са направили.

Въпреки това, опитът в пет страни показва, че този подход може да доведе до честоти на разпространение до 40 пъти по-високи от изчислената от официалната статистика, водена от властите, дори в страна, в която отчетността е установена отдавна ". Едно от предимствата на този подход е, че родителите и на малки, и на по-големи деца, могат да бъдат питани чрез инструмента и "процентни съотношения могат да бъдат изчислявани, независимо от способността на детето да отговори на въпросника. Този инструмент може да бъде комбиниран с други мерки на насилие между възрастни, опит в работата или обучението на родители, за да опише картина на семейния живот и рискови фактори, свързани с тежки за детето наказания" (ISPCAN, 2006b, стр. 1).

ISPCAN разработи също ICAST-CH деца на възраст 11 до 18 години. Ясно е, че "има редица проучвания, проведени по света, в които се питат деца в началното и средно училище за насилие, което са преживели. Тези изследвания в много страни са показали високи нива на насилие, насочено срещу деца. Всяко от тези изследвания е използвало нови и независими инструменти, които ограничават възможността на изследователите да сравнят своите данни с данните, събрани в други училищни райони, общности, или държави" (ISPCAN, 2006b, стр. 1-2). Има дебат за "етични и правни въпроси, свързани с директно питане на децата за злоупотреби. Всъщност, някои организации са решили, че използването на въпросници с деца, не е етично или подходящо. Въпреки това, редица проведени проучвания са вече проведени и много изследователи са стигнали до заключението, че изследвания на деца са подходящи, етични и безопасни за използване в техните общности. Това е област, в която изследователите трябва да пристъпват с повишено внимание и голяма загриженост за детското благосъстояние" (ISPCAN, 2006b, стр. 2).

А.3. Защо тези и подобни инструменти са важни?

Според ISPCAN (2006a, р.2) "семеиното насилие се признава все повече по целия свят като значим социален проблем, който има сериозни здравни и икономически последици [...] данни от страни, с история на изучаване на проблема предполагат, че това е епидемия". Въпреки това наличните данни от различни страни, "често не са достатъчно убедителни за да се гарантира, че проблем, който е скрит от срам в семействата и общностите се признава". Необходимо е да се повиши осведомеността ни за действителното разпространение в някои страни, както и в други страни, съществува необходимост от увеличаване на разбирането на риска и защитните фактори, чрез сравнения между различни страни (ISPCAN, 2006a) или оценка на промените, свързани с нови усилия на превенция. Има страни с история в изучаване на проблема, както и такива в които има само ограничени или дори несъществуващи епидемиологични данни (като страните на Балканите), които "може да има по-сериозен проблем, който е бил представен в данни от други страни" (ISPCAN, 2006a, стр. 2). Очевидно е, че "са необходими данни за подпомагане развитието на образованието, политиките и услугите", което ще "помогне за документиране съществуването на проблема и ще информира вземащите решения и педагозите" (ISPCAN, 2006a, стр. 2). И накрая, "крос-кътри сравнения могат да бъдат полезни в разбирането на начина, по които културите оформят детската дисциплина. Данните, събрани по подобен начин в рамките на общностите и културите ще помогнат за документиране съществуването на проблема и за информиране за развитието на местните намеси за решаване на проблемите" (ISPCAN, 2006b, стр. 2).

„Детските знания и перспективи присъстват рядко в проучванията за насилие в семейството. Статуса на развитие или други ограничения могат да намалят способността на някои деца да ни споделят, това което са преживяли. Въпреки това, когато децата могат да бъдат попитани, тяхната гледна

точка може да бъде от полза за разбирането на пълния размер на проблема. Перспективата за права на детето подкрепя усилията за разбиране преживяванията на детето от неговата собствена перспектива.” (ISPCAN, 2006a, p.2).

Въпреки това, „без стандартизирани инструменти“ е „трудно да се сравняват или да контрастират детските доклади при проучвания или култури“. Разработването на инструменти, които „могат да бъдат използвани при различни култури и да улеснят изследванията, питайки децата по безопасен и етичен начин за малтретиране, ще подобри базата от познания за възникване на насилие над деца“ (ISPCAN, 2006a, p.2).

A.4. Кой може да използва icast инструментите?

ISPCAN “създава тези инструменти в услуга на научните и общностите за застъпничество над детето. Индивидуалните изследователи или групи от изследователи на местните НПО, университети, или дори правителствени организации могат да избират да използват някои или всички инструменти на ISPCAN, като част от тяхната собствена работа. Целта е да се улесни общото измерване в проучвания, общности и култури (ISPCAN, 2006b, p.2).

A.5. Как насилието или малтретирането е дефинирано в инструментите?

“В различните култури, хората имат различни представи за това какво представлява насилствено поведение“. Поради тази причина, в проучването и въпросника на ISPCAN, “участниците ще бъдат питани по-скоро за появата на много специфично поведение”. По този начин е възможно тълкуването на резултатите да бъде „в контекста на местни общностни норми за приемливо поведение, както и използването на по-стандартизирани определения с оглед сравнение между отделните страни” (ISPCAN, 2006a, p.3; ISPCAN, 2006b, p.2).

РАЗДЕЛ Б. БАЛКАНСКО ЕПИДЕМИОЛОГИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА НАСИЛИЕ И ПРЕНЕБРЕГВАНЕ НА ДЕЦА (BECAN)

BECAN е епидемиологично проучване, чиято цел е да се проучи разпространението на насилието и пренебрегването на деца (на възраст 11, 13 и 16 г.), посещаващи и отпаднали от училище и очертаване връзката между насилие и пренебрегване и социални-демографски характеристики в девет балкански страни (Гърция, България, Сърбия, Босна и Херцеговина, Хърватска, Албания, Македония, Турция, Румъния). Ще бъдат използвани специализирани въпросници ICAST (ICAST - CH за деца and ICAST-P за родители), разработени от (ISPCAN), с подкрепата на УНИЦЕФ. Въпросниците ще бъдат преведени на официалните езици на участващите страни, както и културално валидизирани.

Партньорите ще синхронизират изследователския инструментариум така, че получените данни от отделните страни да бъдат съпоставими и да служат за релевантни дейности, свързани с политики за превенция на насилието над деца в страните-участнички. Като допълнение към това се предвижда и идентифициране на броя на регистрираните/установени случаи на насилие и пренебрегване на деца в деветте балкански страни чрез събиране на информация от архивите и съществуващи бази-данни, на различни организации във всяка страна. BECAN цели да предложи основата за хармонизиране на процедурите за скрининг на насилие и пренебрегване на деца в страните от Балканския и възможност за сравнение на данни.

Очаква се приносът на BECAN да бъде по-голям, тъй като се предвижда и подкрепа за създаване на постоянна и унифицирана система, не само по отношение на скрининг на случаи на насилие, но така също и за мониториране на съобщените и/или открити случаи на насилие и пренебрегване на деца. Избягването на противоречиви диагностични и скринингови процедури и създаването на обща методология за събиране на данни ще позволи планиране на подходящи превантивни и интервенционни стратегии, оценка на предприети инициативи, както и осъвременяване на политиките и практиките за превенция на насилие над деца.

В рамките на проекта се предвижда и създаване на колаборативна мрежа от специалисти и организации, работещи по проблемите на насилието над деца на национално и балканско ниво.

Проектът се съфинансира от Седма рамкова програма на Европейската комисия за изследване и технологично развитие (област Здраве) и е с продължителност 3 години.

Б. 1. Методология на епидемиологичното проучване

Епидемиологичното проучване на населението е планирано да следва две методически стратегии: от една страна, изследването ще бъде проведено с рандомизирана извадка от 11, 13 и 16-годишни ученици и техните родители в 9 балкански страни, за да предостави информация за обхвата на проблема НАСИЛИЕ И ПРЕНЕБРЕГВАНЕ НА ДЕЦА сред общата популация деца, посещаващи училище; на второ място, пилотно проучване за нивата на НАСИЛИЕ И ПРЕНЕБРЕГВАНЕ при 11, 13 и 16-годишни деца, които са отпаднали от училище, ще се проведе в балканските страни, където процентът отпаднали от училище ще бъде доказано, че е висок.

Методът, предложен от ISPCAN за събирането на данни от децата, е самостоятелно попълване на ICAST-CH въпросник и структурирани интервюта на базата на ICAST-P за събирането на данни от родителите / настойниците.

Предлаганите от ISPCAN методи са модифицирани за целите на проучването BECAN, както следва:

- извадките на деца и родители/настойници са съпоставени по двойки
- данни от деца, посещаващи училище и техните родители ще бъдат събирани чрез попълване на въпросниците ICAST-CH and ICAST-P, модифицирани за проект BECAN, докато данните от деца, отпаднали от училище и техните родители ще бъдат събирани чрез структурирани интервюта.

Преди събиране на данни и в двете извадки, ще бъдат съпоставени двойки деца-родители чрез използване на уникален код и номер за всяка двойка въпросници (виж раздел В 6 за повече информация).

Б.2. Извадка

Методът на стратифицирани многостепенни гнездови извадки е бил използван, за да бъде избрана представителна извадка на децата, посещаващи училище, от трите възрастови групи, от градските и селските райони и от най-малко 3 различни географски области, във всяка от участващите страни. Общият минимален брой на рандомизирани извадки, във всички страни участнички бе изчислен на **41 169 ученици** и равен брой родители/настойници, представляващи най-малко 2% от общото население на посещаващите училище деца от трите възрастови групи във всяка от участващите страни¹. По отношение на **отпадналите от училище деца**, се предвижда малка **извадка** деца, съпоставени с техните родители (поради много сериозни пречки, за да бъдат открити тези деца и / или техните семейства).

Извадката на учениците за България включва 3919 ученика и техните родители от три области Благоевград, Варна и Бургас. Разпределението по възрасти е : 11 г. – 1233 ученика и техните родители; 13 г. – 1294 ученика и техните родители; 16 г. – 1392 ученика и техните родители.

Б.3. Подготвителна фаза на епидемиологичното проучване²

Подготвителната фаза на организиране на епидемиологичното проучване във всички страни включва:

1. Получаване на разрешение от ISPCAN за превод и използване на ICAST въпросници и ръководства за изследване в 9 балкански страни.
2. Изменение, превод и първоначална културова адаптация на инструментите на 10 езика (албански, босненски, български, хърватски, гръцки, унгарски, македонски, румънски, сръбски, турски), както и версията на английски език .
3. Получаване на официално разрешение за достъп до училищата от Министерството на образованието, младежта и науката.
4. Културова валидизация на инструментите чрез фокусни групи, които ще бъдат проведени във всички страни с деца (на възраст 11,13 и 15 г.) , посещаващи училище и там, където е възможно с отпаднали от училище деца и техните родители. Въз основа на резултатите от фокусните групи се предвижда последваща модификация на инструментите.
5. Разработване на Ръководство за обучение на обучители и провеждане на обучителен семинар

¹ Тези 2% бяха изчислени като размер на извадката във всяка страна, с изключение на Румъния (1%). За повечето страни, първоначалният 1%, който беше определен в Договора за финансиране, изглеждаше неадекватен за разделена на всички слоеве извадка в малките държави. Също така трябва да бъде отбелязано, че извадката от Турция е регионална, а не национална, поради големия брой посещаващи училище деца.

6. Превод на Ръководството за обучители на 10 езика (албански, босненски, български, гръцки, македонски, румънски, сръбски, турски, унгарски, хърватски).
7. Формиране и обучение на националните изследователски екипи от страните-участници в проекта, с оглед еднаквото провеждане на проучванията.
8. Културова валидизация на инструментите чрез пилотно проучване и предлагане на модификации (където е необходимо) .
9. Финализиране модификацията на ICAST въпросниците, които ще бъдат използвани в проучването BECAN.

Б.3.1. Разрешение за използване на инструментите

С предимство за изследването преди започване на проучването, във всички страни, където се планира провеждане на проучването е необходимо получаването на разрешение от ISPCAN за превод и използване на инструментите (ICAST-CH & -P) чрез администрирането им по начин, съответстващ на културовите особености на отделната страна.

Б.3.2. Модифициране и превод на инструментите

По-долу са описани стъпките, следвани за да се разработи окончателната версия на модифицираните ICAST инструменти, които ще бъдат използвани за проучването BECAN.

Модификация на инструментите: Въпросниците ICAST-CH и ICAST-P бяха модифицирани за целите на проучването BECAN. Основната причина, която направи тази промяна важна, бе дизайна на епидемиологичното проучване (извадка от съпоставени двойки деца и родители); по-конкретно, въпреки че както ICAST-P, така и ICAST-CH целят да се измерят едни и същи теми, те се различават по начина, по който се представят елементите, както и в използваните скали. Всички страни участнички бяха поканени да спомогнат за модификации на инструментите, по отношение на:

- ▶ Добавяне или промяна на въпроси по двата инструмента, които първоначално бяха достъпни само в един от тях (т.е. да се добавят към ICAST-CH въпросника, въпроси които са налични само в ICAST-P въпросник), за да може двата инструмента да се направят абсолютно сравними.
- ▶ Модификации и/или допълнения към скалите(поради по-горе посочената причина)
- ▶ Прибавяне на демографска информация към въпросника за родителите ICAST-P
- ▶ Модификация на формата на въпросниците, за да бъдат по-удобни и по-лесни за самостоятелно попълване.

По време на модифицирането на инструментите, бе направено усилие да се запази първоначалната номерация на въпросите от ICAST инструментите. Допълнителните въпроси бяха номерирани по специален начин, указан от ISPCAN. Това позволява информацията от различните страни да бъде сравнена, дори когато изследователят, който използва данните, не е запознат с езика на инструментите, използвани от участници от различни страни.

В заключение: и в двата въпросника е включен съответстващ код (номер на обекта), за да може да се окомплектова въпросника на детето с този на неговия родител/настойник. Съответстващият код се състои от инициалите на държавата, инициалите на района и уникален номер за двойка въпросници (деца/родители).

Превод: Според ISPCAN, международни инструменти като ICAST са предназначени за използване на няколко езика. “В някои езици има термини, подобни на термини в други страни, но имат

и допълнително значение. В някои езици няма напълно еквивалентни термини“. Въпреки това, е направено всичко възможно за това значението на термин от даден език да бъде изразен с фраза или термин от друг. “Преводите трябва да бъдат направени така, че да се улови смисъла, когато има избор между възможни алтернативни термини“(ISPCAN, 2006a). ISPCAN предлага преводът да бъде придружен с обратен превод на английски, направен от човек различен от този направил оригиналния превод. Всяка от страните-участнички превежда двата въпросника на своя официален език, за да бъдат използвани в следващите стъпки на проекта.

Първоначална културална валидизация: по време на модифицирането на инструментите, всички национални координатори бяха насърчени да адаптират някои от въпросите, въз основа на местния контекст.

Б.3.3. Пилотиране на инструментите

И двата инструмента са пилотно тествани преди провеждане на проучването чрез: а) **фокусни групи**, б) **пилотни проучвания**. Целта на пилотното тестване и на двата инструмента е да се тестват много на брой отделни и различни по своя характер елементи и всеобхватността на преводите на въпросниците.

Фокусни групи: Целта на фокусните групи беше да се проведе предполево тестване на преведените ICAST-CH и ICAST-P въпросници сред представители на изследваните целеви групи, за да се установят допълнителни важни въпроси, които следва да бъдат добавени във въпросниците и да се установят проблеми за отговарящите, свързани с:

- ▶ изчерпателността, яснотата и разбирането на въпросите;
- ▶ културната целесъобразност на въпросите(въпроси, които при нужда да бъдат добавени, премахнати и/или модифицирани);
- ▶ възможностите за отговор: дали те разбират възможните отговори? *Лесно ли е на отговарящите да отговорят? Дали отговарящите използват различни от предложените категории или отговори?*
- ▶ неволно прескачане на инструкции и/или въпроси, които могат да доведат до липса на необходимост от предоставяне на отговарящите на идентифициране и изясняване, както и на всички въпроси, на които може да е необходимо да се отговори (с цел разработване на стандартни предварително формулирани отговори на тези въпроси);
- ▶ формат на въпросниците;
- ▶ интереса и вниманието на отговарящите.

Освен това, фокус групите също са възможност за оценка на времето, необходимо за попълване на въпросниците, както и за тестване кодирането и SPSS шаблона на попълнените въпросници за кодиране на данните.

Най-малко една фокусна група се проведе с **ученици** от всяка целева възраст, във всяка участваща страна (в някои страни повече от една фокусна група е проведена за някои целеви възрасти или 34 фокус групи сред страните-участнички като цяло) и най-малко една фокус група с родители във всяка участваща страна (някои страни проведоха повече от една фокусна група с родители-13 фокусни групи като цяло). Всички участници във фокусните групи са подобни на тези, избрани за проучването: ученици на 11, 13 и 16 годишна възраст, както и родители с най-малко едно дете от съответната възраст.

Фокусни групи с отпаднали от училище деца са проведени в България, Сърбия, Хърватска. Фокусните групи във всички страни, бяха проведени по идентична методология и резултатите от тях са използвани за второто преразглеждане на модифицираните ICAST въпросници. Модификациите на въпросниците са базирани на резултатите от фокусните групи, включващи:

- ▶ Модификация на скалите за отговор;
- ▶ Модификация на въпросите;
- ▶ Добавяне на въпроси;
- ▶ Модифициране на инструкциите.

Модифицираните инструменти, след резултатите от фокусните групи са представени в приложения 4а и 4б.

Пилотни проучвания: пилотно проучване ще се проведе във всяка страна. Целта на пилотните проучвания е приложение на модифицираните въпросници в реални условия на класна стая от полевите изследователи, стремящи се да направят пилотно проучване:

- а) ICAST-CH модифицираният въпросник и процедурите на неговата администрация;
- б) ICAST-P модифицираният въпросник и
- в) процедурите за обработка на данните, включително съвместимостта им и резултатите от отделните страни.

Инструментите трябва да бъдат тествани в най-малко четири различни класа (11-годишни в град/село и 16-годишни в град/село); въпросниците ще бъдат администрирани за малък брой участници (не повече от 100-120 деца и техните родители за всяка страна), за да се избегне редуциране на извадката (в случай че резултатите от пилотните проучвания показват, че са необходими модификации на въпросниците и/или на процеса на тяхното администриране).

Процедурата за пилотното проучване ще бъде идентична на тази за основното епидемиологическо проучване (описанието е в следващите глави).

РАЗДЕЛ В. ОРГАНИЗАЦИЯ НА ПРОУЧВАНЕТО

В.1. Квалификация на изследователите

Изследователският ЕКИП е ключът към успешното проучване. “Те са сърцето и душата” на проучването и особено, ако проучването се занимава с деликатни въпроси, като преживяване на насилие и пренебрегване или проблеми, които се считат за „семейни дела“. Децата, както и възрастните „може да не се чувстват комфортно, участвайки в проучване или откриване и говорейки за личните си преживявания“ (ISPCAN, 2006а, стр.4). Също така може да се чувстват некомфортно, говорейки за някои специфични въпроси за човек от специфичен пол (обикновено за противоположния пол). Изследователите трябва да бъдат подбрани внимателно и да отговарят на специфични квалификации, които са описани и във втората част на това ръководство: “Насоки за изследователите”. Изследователите трябва да имат поне основно образование а) при провеждане на проучвания и б) по етични въпроси за изследване с хора. Те трябва да са и от двата пола (във всяка двойка, ако е възможно) и напълно информирани преди обучението за природата на изследването и очакваното от работата. Също така е строго препоръчително, контакти с изследователите да се правят след успешно приключване на техните задължения след обучителния семинар (виж по-долу раздел В 2).

В.2. Обучителен семинар за изследователите

Стандартизирано обучение на изследователи за администриране на въпросниците за самостоятелно попълване или провеждане на структурирани интервюта е много важно. Представяне на проучването на участващите, начинът на събиране на данните, начините, по които е позволено на изследващите да асистират на участващите в отговарянето на въпросите, важноста на поверителност и други етични, и критични въпроси за сигурността на участващи и изследователи, трябва да бъдат част от обучението (ISPCAN, 2006b).

Сред целите на проекта BECAN е обучението на група учени от балканските страни, за да се работи правилно и еднакво с модифицираните ICAST-CH и ICAST-P въпросници. За тази цел координатора на BECAN проведе в Тирана, на 17-18 май 2010 година, семинар „Обучение за обучителите“. В семинара взеха участие всички национални научни координатори по проекта BECAN , както и изследователите, които ще действат като обучители и/или полеви изследователи. Участниците в семинара „Обучение за обучителите“ ще използват същата методология, описана в настоящият наръчник, за да обучат изследователски екипи в страните си.

На първо място, след събирането на националните изследователски екипи³ е необходимо да бъдат оценени методологични и етични въпроси, както и знания по отношение на насилие и пренебрегване на деца. В случай на пропуски в знанията, трябва да се добавят допълнителни сесии в техните обучителни модули.

Предложена е продължителността на семинара за национално обучение на изследователи да бъде е 16 часа и трябва да се проведе приблизително 1 месец преди провеждане на пилотното проучване. Тази продължителност зависи от нуждите на изследователите. В таблица 1 са предложени график и съдържание на обучителния модул за изследователите. Задълженията на изследователите ще бъдат да:

- присъстват на целия семинар

³ Препоръчително е да се обучат повече изследователи, от колкото са необходими, за да може да се работи по случаите на отпаднали или нарушение.

- присъстват на допълнителни сесии (в зависимост от нуждите им)
- изпълняват успешно задълженията си след семинара.

Всички изследователи трябва да са запознати с процеса на провеждане на проучването, както и с инструментите, така че да могат да отговарят на запитвания на участниците, използвайки предефинирани отговори; да четат въпросите и отбелязват отговорите лесно, бързо и естествено. Преди пилотните проучвания, се препоръчва изследователите да проведат симулирано администриране с въпросниците за самопопълване и симулирани интервюта или пилотни интервюта с деца и родители, за да се запознаят по-добре с инструментите (задължения на изследователите след семинара). Изследователите трябва да бъдат снабдени с предварително дефинираните стандартизирани отговори на възможните запитвания от страна на участниците (виж приложение 1). По-долу са представени примерното съдържание на обучението на полевите изследователи и техните задължения след семинара. Копие от „Насоки за изследователи“ трябва да бъде предоставено на всички обучени изследователи.

Таблица 1. Примерен график и съдържание на обучителния модул за изследователи

	Тема	Време
1	Кратко методическо описание на проучването (само информация, която изследователите е нужно да знаят)	30-45 минути
2	Как ще бъде организирано и координирано проучването: <ul style="list-style-type: none"> ○ сред ученици и техните родители ○ отпаднали от училище деца и техните родители 	120 минути
3	Подготовка на изследователите за проучването	90 минути
4	ICAST-CH <ul style="list-style-type: none"> ○ Стъпка по стъпка, процес и инструкции за администриране на самостоятелно попълнените въпросници ○ Стъпка по стъпка, процес и инструкции за провеждане на структурирани интервюта ○ Провеждане на симулирано попълване и симулирани интервюта ○ Проверка качеството на изпълнение 	210 минути
5	ICAST- P <ul style="list-style-type: none"> ○ Стъпка по стъпка, процес и инструкции за структурираните интервюта ○ Провеждане на симулирани интервюта ○ Проверка качеството на изпълнение 	210 минути
6	Въпроси свързани с етиката и сигурността <ul style="list-style-type: none"> ○ Реагиране на разкритите случаи на насилие при деца и възрастни (насилие от интимния партньор) ○ Кризисна интервенция и супервизия на изследователите ○ Сигурност на участниците и други етични въпроси ○ Сигурност на изследователите ○ Сигурност на данните: съхранение и достъп 	150 минути
7	Преглед на насоките за изследователите – дискусия	135 минути
8	Допълнителни сесии (при необходимост) <ul style="list-style-type: none"> ○ Как да кодираме данните от ICAST-P и ICAST-CH, и как да проверим качеството им (ако е приложимо)⁴ ○ Сесии за CAN и/или методологически и етични въпроси (в зависимост от образователните нужди на изследователите) 	допълнително време

⁴ Изследователите трябва да бъдат обучени на разшифроване на данните, само ако данните от проучването ще се разшифроват.

ЗАДЪЛЖЕНИЯ СЛЕД СЕМИНАРА	
1	Приложете ICAST-CH и ICAST-P на деца и родители чрез: <ul style="list-style-type: none"> ○ Самостоятелно попълване (от поне 2 деца и 2 родители) ○ Структурирани интервюта (на поне 2 деца и 2 родители)
2	<ul style="list-style-type: none"> ○ Кодиране на данните от въпросниците след семинара от изследователите(ако е приложимо). ○ Сравнете кодирането – проверка на качеството (ако е приложимо)
3	Консултиране на обучаващите, индивидуално или в малки групи (2-3 изследователи)

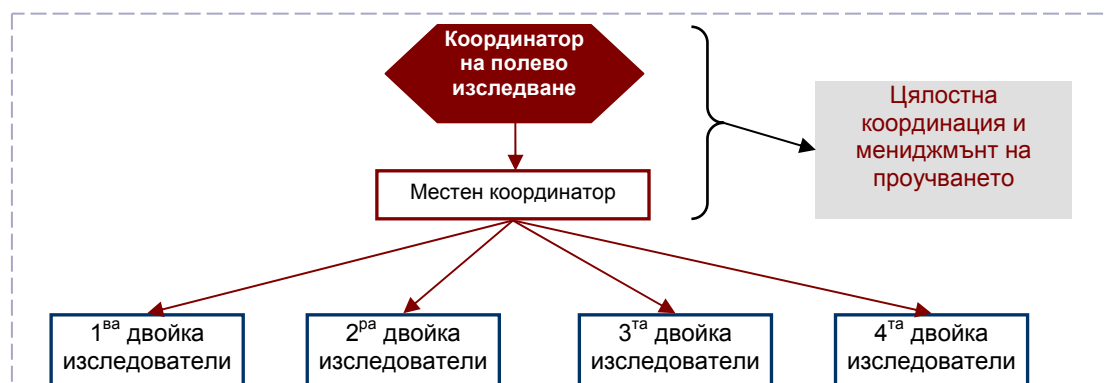
Стандартизираното обучение на изследователските екипи във всички страни, има за цел да контролира ефекта на смущаващата променлива „изследовател/интервюиращ“, която е сред най-важните елементи за сравнимостта на резултатите от проучването. Всички изследователи в 9-те държави, трябва да имат аналогично поведение, във връзка с това как:

- ще представят проучването на отговарящите и пред обществеността;
- ще представят инструкции и как ще проведат интервюта;
- ще отговорят на запитванията на отговарящите;
- ще докладват процеса и напредъка в ежедневните срещи;
- ще запазят конфиденциалност;
- ще се справят с критичните въпроси на разкрити CAN случаи;
- ще гарантират безопасността на отговарящия и своята собствена.

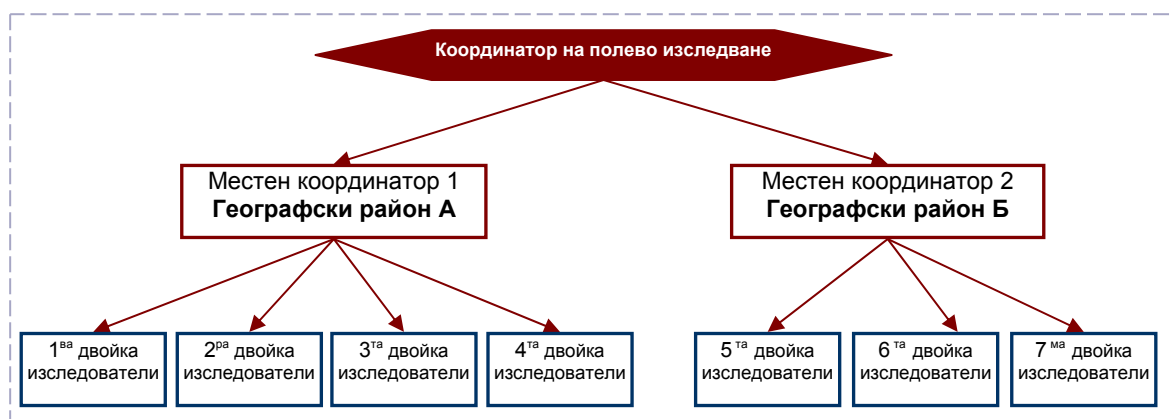
Не е задължителна оценка на обучения от националния изследователски екип. Оценка може да се извърши с помощта на методология, подобна на тези използвани за оценка на семинара „Обучаване на обучаващите“ или чрез друга методология.

В.3. Координация на полево изследване

Основното епидемиологично проучване ще бъде проведено през учебната 2010-2011. Събирането на данните във всяка държава, може да бъде организирано както а) за всички географски райони (последователно събиране на данни; виж също фиг. 1а), а именно една група от изследователи ще събира данни в първата географска област и докато я завършват ще преминават към следващата географска група, така и б) за географският район (едновременно събиране на данни, виж също фигура 1б), а именно отделни подгрупи от изследователи ще събират данни едновременно в различните географски райони. Изборът за едновременно или последователно събиране на данните, зависи от големината на населението, от разстоянието между отделните географски райони и от броя на изследователите във всяка група.

Фигура 1а. Пример за структура на изследователски екип, в случай на последователно събиране на данни.

Фигура 16. Пример за структура на изследователски екип, в случай на едновременно събиране на данни.

Цялостната координация на полевите изследвания във всяка страна трябва да се извършва от едно лице (или повече), координатора на полевото изследване и/или местният(те) координатор(и).⁵ Координаторът на полевото изследване ще бъде отговорен за супервизията на местният(е) координатор(и). Координаторът на полевото изследване и/или местният(е) координатор(и) ще са отговорни за:

► Свързването с училищата, участващи в проучването:

- Изпращането на уведомителни писма до всеки от директорите, учителите и сдружения на родители за всяко училище (ако е приложимо);
- Получаване и записване на информация за:
 - Броят на класните стаи във всяко от избраните училища;
 - Броят на учениците за класна стая;
 - Броят на момичетата и момчетата (паралелка).
- Организира доставката на информационните писма и формите за информирано съгласие до родителите/настойниците (чрез изследователите, учениците или чрез училищата);
- Организира среща, с всяко училище, за събиране на данни и прави напомнящи обаждания 2-3 дни преди срещата;
- Получаване на информация и данни за контакт относно миналогодишните отпаднали от училище ученици (ако има такива).

► Свързването с родители/настойници на отпаднали от училище деца (по телефона и/или чрез писма), с цел да покани родителите и децата да участват в проучването и да определи дата, час и място за интервюта (напомнящо телефонно обаждане може да бъде направено преди определената дата).

► Подготвянето на програма за проучването:

- Определяне колко изследователя и дни са нужни за географски район и училища;
- Разработване на програма за цялото проучване (или за регион) по най-икономичен (по отношение на време и бюджет), но също така и по най-ефективния начин;
- Организира двойките-изследователи;
- Организира програма за събиране на данни за всяка двойка.

► Справяне с практически въпроси:

⁵ По време на събирането на данни, един човек трябва да бъде на разположение в помещенията на организацията за всяка участваща държава, с цел да отговаря на всички участници в проучването, които могат да се обаждат на организацията за повече информация или въпроси. Този човек трябва да е наясно с проучването BECAN и може да е координатора на полевото изследване.

- Организира пътуването на изследователите (билети, настаняване, наем на автомобили и т.н.);
- Подготвя всички необходими материали за район (например карти, въпросници, демонстрационни материали, полезни телефонни номера, списък на допълнителните услуги, отчетни форми и др.).

Всеки местен координатор ще супервизира и координира своя изследователски екип (в дадения географски район) и ще следи местонахождението на всяка двойка изследователи (от съображения за сигурност); трябва да е на разположение по всяко време, за да намира решение на всички неочаквани проблеми, които могат да възникнат, както и да оказва помощ на изследователите, в случай на нужда. Местният координатор ще отговаря и за организирането на всеки ден – след приключване на събирането на данните – среща с всички членове на своя изследователски екип, дебрифинг на CAN случаите, дискусия, вземане на решения и обсъждане на всички проблеми, които биха могли да се появят по време на събирането на данни. По-конкретно, изследователите трябва да докладват на своя местен координатор по време на срещите за супервизия, след събиране на данните (въз основа на техните отчетни форми):

- ▶ последващи процеса проблеми и такива, които са възникнали по време на събирането на данни;
- ▶ резултатите от тяхната проверка на качеството на попълнените въпросници;
- ▶ всяко разкриване на CAN или на съмнения, които могат да имат.

След всекидневната среща, местният координатор трябва да:

- ▶ Записва степента на отговор въз основа на изследователските доклади;
- ▶ Събира всички завършени и незавършени въпросници;
- ▶ Събира всички отчетни форми на изследователите;
- ▶ Поддържа регистър на ефективността на всеки изследовател.

Двойки изследователи: строго се препоръчва, двамата изследователи (от двата пола, ако е възможно) да присъстват по едно и също време в една класна стая или домакинство. Действителният брой на изследователските двойки, които ще посещават всяка зона (училища и домакинства), зависи от броя класните стаи/ученици и домакинства, по отношение на желаната продължителност на проучването.

В.4. Организиране на проучването в училищата

За провеждане на проучването в училище, за повечето страни е необходимо разрешение от релевантни органи (напр. Министерство на образованието). След получаване на официалното разрешение, координаторът на полевото проучване трябва да изпрати писмо до директорите на училищата (включени в извадката), за да ги информира за проучването. В последващи телефонни разговори с директорите ще се даде възможност:

- ▶ да се получи информация за броя на паралелките от съответната възрастова група във всяко от избраните училища;
- ▶ да се получи информация за броя и пола на учениците по паралелки в избраното училище;
- ▶ да се определи подходящо време за провеждане на проучването във всяко училище;
- ▶ да се получи информация и данни за контакт с отпадналите от училище ученици (ако е приложимо).

По време на комуникацията с директорите на училищата трябва да се уточнят датата и часа на проучването, което ще се проведе в класните стаи. Преди това обаче, трябва да организира доставката на информационните писма и информираниите съгласия на родителите на учениците за участие на детето им

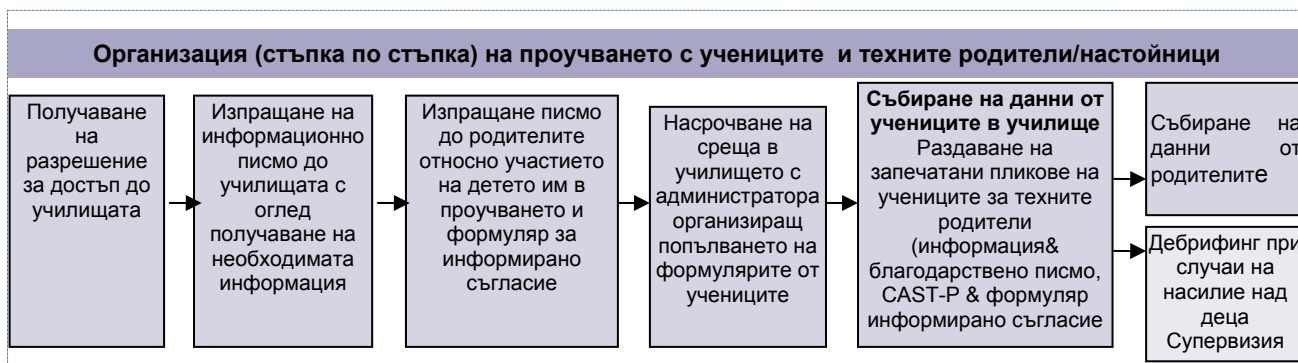
в проучването, като се предлага да бъдат дадени на родителите 1-3 дни преди събирането на данни от учениците. Доставянето на писма и формуляри може да се направи по два възможни начина:

1. с посещение на учениците в училище, за предварително информиране за проучването и за разпространение на информационните писма и формулярите за Информирано съгласие, които те трябва да дадат на своите родители,
2. организиране на доставката на материалите за родителите от училището (например, да ги предават на учениците или да ги изпратят по пощата).

Въпреки че вторият начин изглежда по-удобен, в този случай следва да бъдат направени специфични уговорки в училищата по отношение на материалите (за изпращане по пощата или да се копира в училище). В случай, че бъде избран вторият начин, трябва да се обадите в училището няколко дни преди уговорената дата за събиране на данни от ученици, за да напомните на директора на училището за тази уговорка и за доставянето на писмата и на формулярите за съгласие. Трябва да следва и второ обаждане, за да се получи информация за всички откази от страна на родителите, както и да се уговори с училището каква ще бъде задачата на учениците, за които ще се получат откази от информираното съгласие от родителите/настойниците.

На фиг.2 по-долу се представят стъпките за организиране на проучването в училищата

На фиг. 3 се изобразява препоръчвания процес, който трябва да бъде следван по отношение на предоставянето на родителите на информационното писмо (за участието на децата в изследването) и предоставянето и получаването обратно на информираното съгласие (за участието на децата в проучването).

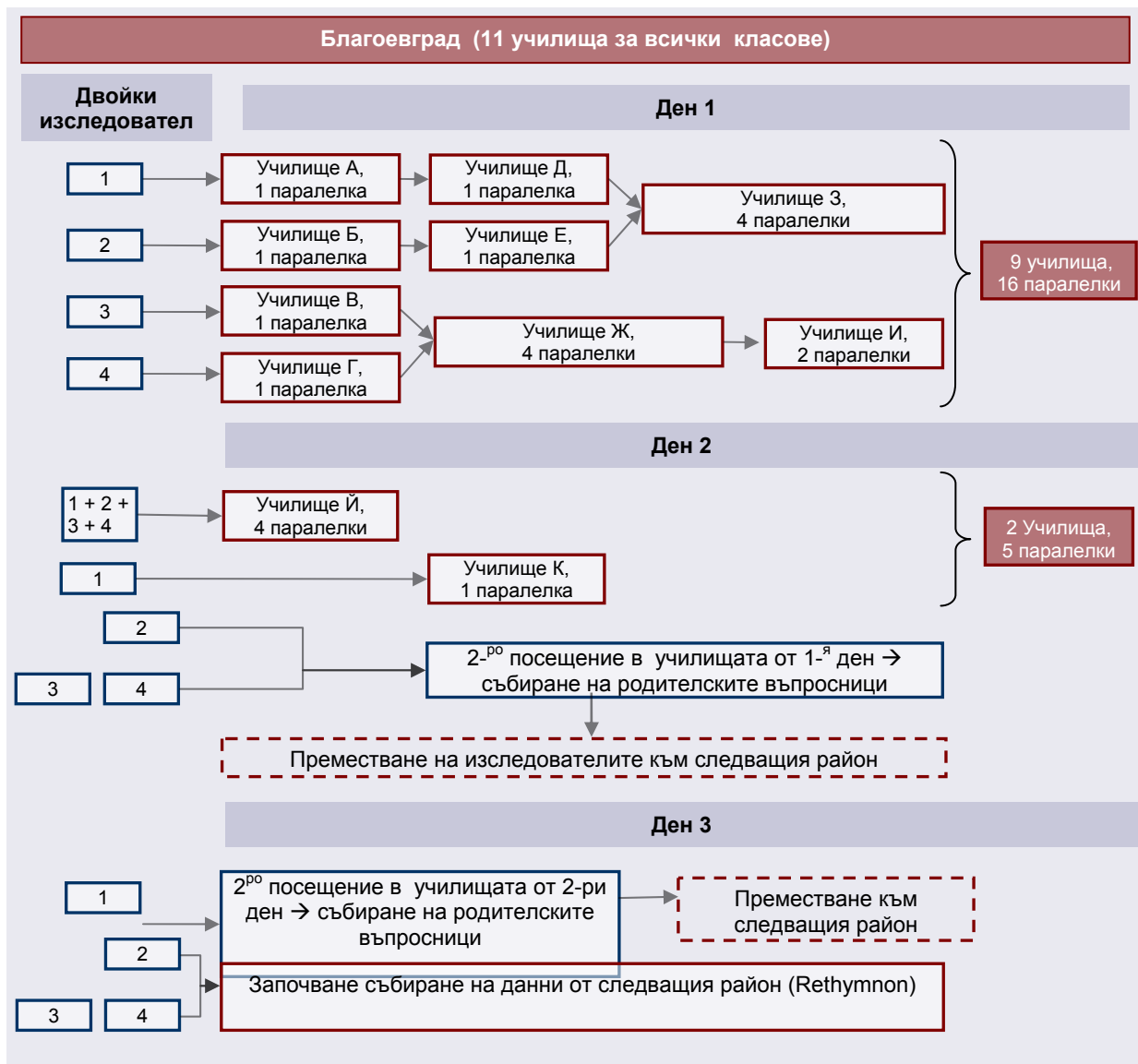

Фиг. 2. Стъпки при организиране на проучването в училище.

Фиг. 3 Начин за раздаване писмата на родителите & получаване на информирано съгласие за участие на детето в проучването

На фиг. 4 се представя примерна програма за събиране на данни от изследователите в един регион. В класната стая трябва да присъстват поне двама изследователи.

Фиг. 4. Примерно разписание за събиране на данни от ученици от 8 изследователи, Благоевград

Родителските въпросници могат да бъдат събрани по два начина:

- ▶ или чрез учениците (както е показано на фиг. 2): в този случай изследователите трябва да посетят училището отново на следващия ден, за да съберат пликовете с въпросниците от техните родители;
- ▶ или от домакинствата, ако родителите се обадят на изследователите да вземат въпросниците

В края на всеки ден от събиране на данни, всички двойки изследователи се срещат заедно с местния координатор за супервизираща среща на деня.

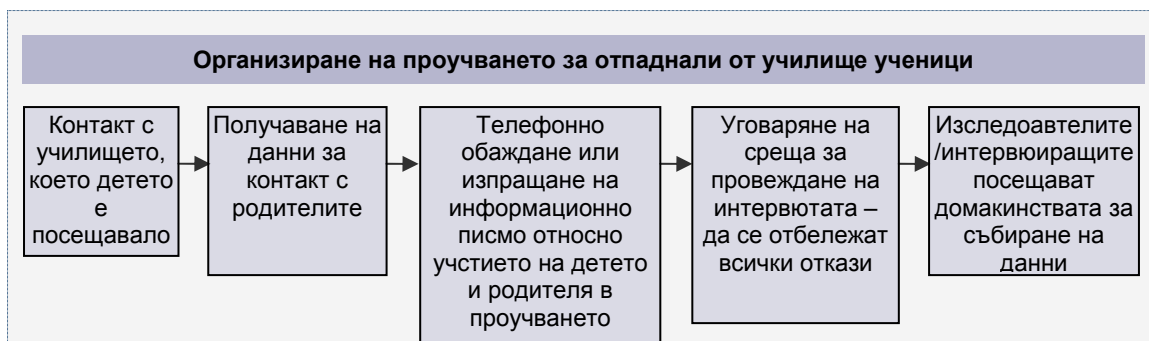
В.5. Организиране на проучването за отпадналите от училище ученици

Първото необходимо условие за провеждане на проучването с отпаднали от училище ученици и техните родители е получаване на информация за контакт с тях: имена на децата, адрес, телефонен номер. След получаване на тази информация се осъществява контакт с родителите, за да бъдат поканени за участие в проучването заедно със своето дете.

Координаторът на полеовото проучване и/или местния координатор (и) трябва да се обадят по телефона или да изпратят писмо, относно:

- ▶ определяне дата и час за провеждане на интервютата (и мястото, в случай, че родителят не желае да бъде посетен в дома);
- ▶ отбелязване на откази от участие⁶;
- ▶ определяне за всяко домакинство на двойка изследователи за събиране на данните.

На фиг. 5 са представени стъпките за организиране на проучването.

Фиг. 5. Стъпки в организиране на проучването за отпадналите от училище ученици

В.6. Подготовка на материалите за изследователите

Преди да започнат да събират данни на място, на всеки изследователски екип трябва да бъдат предоставени необходимите материали за деня (виж също Глава А3 в “Насоки за изследователите”); Локалните координатори трябва да са подготвили необходимите материали за всеки един ден, през който се събират данни, и да ги предоставят на всеки изследователски екип един ден преди събирането на данните. Подготовката на материалите включва следните елементи:

Събиране на данни в училищна среда (самостоятелно попълване на въпросници)

- ▶ Отпечатайте или ксерокопирайте толкова копия, колкото е необходимо, от:
 - **ICAST-CH** – въпросници за самостоятелно попълване, заедно с **формуляра за съгласие** на детето, която трябва да бъде прикрепена като 1-а страница от въпросника;
 - **ICAST-P** – въпросници за самостоятелно попълване;
 - **Информационни писма** и **формуляри за информирано съгласие**, относно участието на

Subject No **GR /ATH/ ...22**
Country Area number

ICAST Survey of Children's Exposure to Violence

Children in many parts of the world have been exposed to violence or bad treatment by family members, at school, in their communities, or at work. This is an important problem for children in all parts of the world. We would like to ask you about your experiences with violence directed against you.

Subject No **GR /ATH/ ...22**
Country Area number

ISPCAN PARENT QUESTIONNAIRE: DISCIPLINE AND PUNISHMENT IN THE HOME

Please answer all of the following questions for the child who brought you this questionnaire.

1. **Child's Gender**
 - Girl
 - Boy
2. **Child's Date of Birth** ____ / ____ (month/year)
3. **Child's Age?** _____ (completed years)
4. **What position was (index child) born into the family? (please, check all that apply)**
(If position has changed because of sibling death please, record his/her current position in the family)
 - Only child

Фиг.6. Пример за идентични кодове на въпросници за деца и родители

⁶ Това е от изключителна важност, тъй като ще помогне за пресмятане процента отговорили

децата и родителите в проучването;

- **Благодарствени писма** до родители и деца.
- ▶ Определете **идентични кодове (номера), които са едни и същи** за всяка двойка въпросници дете-родител (виж **Фиг.6**);
- ▶ Подгответе **пликовете за родители**, които трябва да включват:
 - Информационно писмо за родителя;
 - Формата за информирано съгласие относно участието на родителя в проучването;
 - ICAST-P – въпросник;
 - Благодарствено писмо за родителя.

Съберете всеки запечатан плик с ICAST-CH- въпросник, който ще бъде със същия код (препоръчително е да напишете кода на външната страна на плика; по този начин ще можете да ги съберете отново в случай, че се разбъркат).

- ▶ Запишете на лист (виж примера на **Фиг.7**) кои кодове съответстват на кое училище, на коя класна стая и на коя двойка изследователи, както и определената дата и час за провеждане на проучването.

Codes	School (Name)	Class room	N	Boys	Girls	Researchers	Date	Time
GR/ATH 1-22	School 1	A1	22			Pair A	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 23-41	School 1	A2	19	10	9	Pair B	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 42-61	School 2	A	20	12	8	Pair C	Monday, 25.10	8:00
...
GR/HER 1-18	School 52	A	18			Pair D	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 19-24	School 53	A	6			Pair E	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 25-44	School 54	A1	20			Pair F	Monday, 25.10	8:00

Фиг.7. Примерен опис на номерата на кодовете по училища

- ▶ **Локалният координатор трябва да предостави на всяка двойка изследователи (а изследователите трябва да проверят, дали са им предоставени):**
 - **Дневен ред** за училищата, които ще посетят, дата и час на уговорките, и подробности за извадката (кой клас са децата, коя е класната стая, и т.н.);
 - **Карта** на района, който ще посетят;
 - Необходимият брой копия на **въпросниците** за деца и пликове за родителите им;
 - “Демонстрационни материали” от таблицата за отговорите (виж **Фиг.8**) и мостра на плик за родители, за да обяснят на учениците: как трябва да попълнят таблицата в техните въпросници и какви материали има в плика за техните родители и какво да правят те с тях;

Фиг.8. Демонстрационен материал: Флипчарт с таблица за отговори

- Тиксо;

- По две химикалки за всеки изследовател;
- Два големи плика за всеки изследователски екип, в които те ще събират въпросниците на учениците в класната стая;
- Копия на **благодарствени писма** за децата;
- **Списък на услуги и специалисти** (източници на помощ), които се предлагат в района, в случай, че изследователите бъдат помолени да насочат някой от участниците в проучването, за да му/й бъде оказана помощ;
- Персонализиран **бадж** за всеки изследовател;
- Ако се сметне за необходимо, на всеки изследователски екип ще бъде раздадено **официално писмо**, в което се упоменава за целта на проучването, института, отговорен за него, както и координати на контролър (ите);
- **Мобилен телефон** (активиран, но на тих режим);
- **Списък с полезни телефонни номера** (напр. телефонните номера на Локалния координатор, на останалите членове на изследователската подгрупа и т.н.);
- **Формуляри за доклада (ите)** (Виж Приложение 2а);
- **Списък за проверка** на изследователите във връзка с необходимите материали.

Събиране на данни по местожителство на участниците (структурирани интервюта)

- ▶ Отпечатайте или направете необходимия брой копия от:
 - **ICAST-CN** въпросници (**формата за съгласие** на детето ще бъде прикрепена като 1-а страница от въпросника);
 - **ICAST-P** въпросници;
 - **Информационни и благодарствени писма** до родителите;
 - **Формуляри за информирано съгласие** за участие в проучването както на децата, така и на родителите;
 - **Благодарствено писмо** за децата;
- ▶ определете идентични кодове, които са едни и същи за всяка двойка въпросници дете-родител
- ▶ Запишете кои кодове съответстват на кое домакинство и на коя двойка изследователи, както и датата и часа на уговорката (виж Фиг. 9)

Codes	Household (Name)	Address Phone	Child's Age	Researchers	Date	Time
GR/ATH 1	Family 1	XXX	16	Pair A	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 2	Family 1	XXX	16	Pair B	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 3	Family 2	XXX	16	Pair C	Monday, 25.10	8:00
...
GR/HER 42	Family 52	XXX	16	Pair D	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 43	Family 53	XXX	13	Pair E	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 44	Family 54	XXX	12	Pair F	Monday, 25.10	8:00

Фиг. 9. Пример за подготовка на таблица с кодове на анкети за интервю.

- ▶ Отпечатайте/ ксерокопирайте и изрежете двата комплекта анкетни карти (виж Приложения 3а и 3б), както е указано в Приложение 3.
- ▶ **Координаторът трябва да предостави на интервюиращите (а интервюиращите трябва да проверят, дали са им предоставени):**
 - **Дневен ред** във връзка с домакинствата, които ще посетят, дата и час на уговорките;
 - **Карта** на района, който ще посетят;
 - Необходимият брой копия на **въпросници** за децата и родителите им;

- **Анкетни карти** за дете и родител (виж Приложение 3а и 3б);
- По две химикалки на човек;
- Копия на **благодарствени писма** за децата и родителите;
- **Списък на услуги и специалисти** (източници на помощ), които се предлагат в района, в случай, че изследователите бъдат помолени да насочат някой от участниците в проучването, за да му/й бъде оказана помощ;
- Персонализиран **бадж** за всеки изследовател;
- Ако се сметне за необходимо, на всеки изследователски екип ще бъде раздадено **официално писмо**, в което се упоменава за целта на проучването, института, отговорен за него, както и координати на контролър (ите);
- **Мобилен телефон** (активиран, но на тих режим);
- **Списък с полезни телефонни номера** (напр. телефонните номера на Локалния координатор, на останалите членове на изследователската подгрупа и т.н.);
- **Формулярите за доклада (ите)** (Виж Приложение 2а);
- **Списък за проверка** на изследователите във връзка с необходимите материали.

От съображения за сигурност, основно, Локалният координатор трябва да притежава копия от дневния ред на всички изследователи (време и място), за да знае, къде се намират изследователските групи, както и номерата на мобилните телефони на изследователите.

V.7. Отчетни форми за изследователите

След **самостоятелното попълване на въпросниците**, всеки изследователски екип трябва да попълни форма за доклад във връзка с въпросниците, които са раздали по класни стаи (виж Приложение 2а). Единият от двойката изследователи отговаря за попълването на формата заедно с неговия/ нейния колега и трябва да запише във формите за доклада за всеки "ден на събиране на данни":

Имената на изследователите, които са били отговорни за раздаването на въпросниците по класни стаи:

- Датата и часа на събиране на данни;
- Името и адреса на училището;
- Номера на класната стая (напр. А1) и общия брой ученици, както и броя на присъстващите в класната стая (по пол), по време на раздаването на въпросниците (напр. 22 ученици, 12 момчета + 10 момичета);
- Кодовете на въпросниците, които са раздали по класни стаи (напр. **BG/БЛАГ/1 - 22**).

Основната част на Формата за доклада се състои от две колони - ICAST-CH колона и ICAST-P колона. В първата колона изследователите трябва да попълнят:

- ▶ Броя откази от деца да попълнят въпросниците, кодовете на техните въпросници, както и причините, ако са споменали такива;
- ▶ Броя информирани съгласия с отрицателен отговор, които са получили от родителите и броя на неполучените от родителите съгласия;
- ▶ Забележки от въпросниците на учениците след **качествена проверка на попълненото** (тези забележки могат да съдържат Номера на въпросника и, например на кои въпроси не е отговорено, като посочат броя на въпросите и/ или невалидните отговори, на кои въпроси има две отметки и т.н.);

- ▶ Бележки в случай на разкрит или заподозрян случай на насилие и пренебрегване на деца (например разкрито сексуално насилие; детето е помолило за помощ и друг вид информация, като координати).

В ICAST-P колона, изследователите трябва да напишат:

- Колко информирани съгласия с отрицателен отговор са получили от родителите относно тяхното собствено участие в проучването и причините (ако има споменати такива);
- Метода на събиране на данни от родители (като посочат Номера).
- Кои въпросници липсват (като посочат Номерата на липсващите въпросници) и други забележки.

Когато се използват **структурирани интервюта** всеки изследовател трябва да има своя собствена форма за доклад във връзка с въпросниците, които тя/ той отговаря да раздаде (виж Приложение 2b). Тя/ той записва във формата за доклада за структурирани интервюта:

- Неговото/ нейното име и името на интервюиращия, който е работил с него/ нея;
- Датата, часа и продължителността на всяко интервю;
- Кои лица е интервюирал/а той/тя (напр. родителите или децата);
- Номера на всеки въпросник;
- Всякакви откази от страна на родител(и) по отношение на тяхното собствено участие в проучването или това на детето (децата) им и причини (ако са споменати такива);
- Всякакви откази от страна на детето да участва в проучването и причини (ако са споменати такива);
- Всякакви забележки по отношение на въпросника (напр. отказ да отговори на определени въпроси) или други забележки (напр. разкрито сексуално насилие, детето е помолило за помощ и координати и т.н.).

Тези форми трябва да се попълват всеки ден след събирането на данни. Освен, че е полезна за систематизирането на събраните въпросници, тази форма ще помага на изследователите да идентифицират всякакви проблеми, които ще се дискутират по време на Срещите за супервизия с Локалния координатор след всеки ден на събиране на данни. Локалният координатор ще събира формите ежедневно.

РАЗДЕЛ Г. ПРОВЕЖДАНЕ НА ПРОУЧВАНЕТО

Г.1.Предоставяне ICAST-CH и ICAST-P въпросници

Модифицираните и преведени ICAST-CH и ICAST-P въпросници ще бъдат разпределени на базата на два метода в зависимост от групата (ученици и техните родители и отпаднали от училище ученици и техните родители; виж също Таблица 2).

Таблица 2. Метод на разпределение на въпросниците по групи

Група	Метод	
	Ученици	Родители
Посещаващи училище	Въпросник за самостоятелно попълване	Въпросник за самостоятелно попълване (структурирани интервюта, само по необходимост)
Отпаднали от училище	Структурирано интервю	Структурирано интервю

Г.1.1. Въпросник за самостоятелно попълване

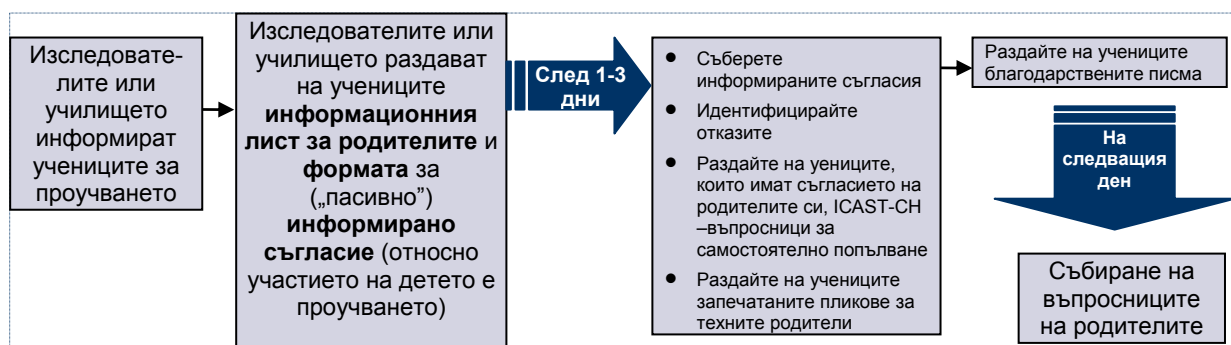
Тази част описва процеса, който трябва да се следва при използване на метода за самостоятелно попълване на въпросници (Виж фиг.10). Материалите ще се разпределят на групите деца по едно и също време по клани стаи по такъв начин, че отговорите на децата да са анонимни.

Първото нещо, което трябва да се направи (след изтичането на крайния срок за връщането на попълнените форми за информирано съгласие в училището, посочен в информационния лист за родителите) е да се разбере, дали има някакви откази от страна на родителите (а именно, дали някой родител/ настойник е върнал формата за информирано съгласие с отрицателен отговор. Беше решено родителите да бъдат помолени за „пасивно” информирано съгласие, ако изследователите не получат формата обратно в рамките на указания срок, т.е. счита се, че родителят не възразява детето му/ ѝ да участва в проучването. В резултат, стъпките, които трябва да се следват в училище, след уговаряне на среща с училищата, са следните:

- ▶ **Стъпка 1:** Информирайте учениците за проучването и им раздайте информационния лист за родителите, както и формата за информирано съгласие (относно участието на детето в проучването). Това се прави или от училището, или от изследователите.
- ▶ **Стъпка 2**(след предварително поставен срок, например 1-3 дни): Събиране на формите за информирано съгласие → идентифициране на откази → раздаване на въпросници на учениците, получили съгласието на родителите си („активно”, или „пасивно”)⁷ → събиране на данни → раздаване на учениците пликите с въпросници за техните родители (които трябва да притежават същия код, който имат и въпросниците на техните деца), заедно със съответното информационно писмо и тяхното „активно” информирано съгласие
- ▶ **Стъпка 3** (на следващия ден): Събиране на въпросниците на родителите. Това ще се извърши по два начина:

⁷ В случай, че има откази от страна на родители, всеки партньор трябва да обсъди това с училищните ръководства и да се опита да намери най-доброто решение за своята страна по отношение на това, какво ще правят тези деца докато съучениците им попълват въпросниците. Най-доброто решение би било да се опитате да възложите някакви други задачи на тези ученици, с които те да се занимават в класната стая Препоръчително е тези деца да не излизат от класната стая, за да избегнете доколкото е възможно тяхното заклеяване.

- изследователите (ако е възможно същите изследователи, които са събрали данните от всяка класна стая) ще посетят училището отново на следващия ден, за да съберат от учениците пликите с въпросниците на родителите (второ посещение трябва да бъде насрочено в случай, че някои от децата – или родителите – са забравили да донесат ICAST-P въпросниците; алтернативен начин за получаване на въпросниците на родителите винаги може да бъде договорен при всеки отделен случай).
- Изследователите ще съберат въпросниците на родителите от техните домакинства, в случай, че получат обаждане от тях.

Фиг. 10. Стъпки, които трябва да се следват при събирането на данни в училищна среда.

Всички инструкции, които изследователите трябва да следват по време на събирането на данни в училища са описани подробно в Глава В.1. от “Насоки за изследователите”.

Г.1.2.Структурирани интервюта

В тази част са описани отделните стъпки при събиране на данни чрез структурирани интервюта от деца, отпаднали от училище и техните родители. След получаване на техните координати от училището или по някакъв друг начин, координаторът по проучванията следва да се свърже с родителите, за да ги покани да участват в проучването (по телефон или с официално писмо, съдържащо информация за участието на децата им и тях самите в проучването (**информационно писмо**)).

Стъпките, които следва да се изпълнят са следните:

- ▶ Стъпка 1 – осъществяване на контакт с родителите, за да бъдат информирани и поканени да участват в проучването
- ▶ Стъпка 2 – организиране и насрочване на интервюта; регистриране на откази (прави се с цел да се изчисли адекватно процентът на откликналите положително на поканата за участие в проучването)
- ▶ Стъпка 3 – групи, състоящи се от по двама изследователи, посещават всяко домакинство, като единият от тях интервюира родител, а в същото време другият интервюира детето. Преди началото на интервюто, изследователят трябва да получи от родителя подписана форма за информирано съгласие, а от детето проверена форма за съгласие. В края на интервюто всеки изследовател връчва съответните благодарствени писма на интервюираните.

Г.1.2.1. Подготовка за интервюто

В случаите, при които контакт с родителите се осъществява чрез изпращане на информационно писмо, той трябва да бъде последван и от телефонен разговор, за да бъдат поканени за участие родителите/настойниците и техните деца, да се идентифицират всякакви откази, както и да се организират самите срещи. В случаите, при които контакт с родителите се осъществява само по телефон, те трябва също да бъдат запознати с проучването и целта на неговото провеждане. По-долу е представен примерен телефонен разговор с родител (ISPCAN, 2006b, р. 6):

„Добър вечер! Името ми еи се обаждам от <името на организацията>. (Дали вече сте получили писмото, което изпратихме до вас? Провеждаме проучване, посветено на здравето и преживяванията на родители и деца. Бихме искали да поканим на интервю Вас и Вашето дете, което е на <възраст>. Интервюто ще бъде с продължителност 30-45 мин.

Това е много важен въпрос и се надяваме, че така ще помогнем на родители и деца да живеят един по-добър живот. Ако се съгласите да участвате, можем да насрочим среща с вас, като двама изследователи ще ви посетят лично. Ако предпочитате Вие и Вашето дете можете да ни посетите в <посочва се името на офиса или на друго място, като училище, общинска стая, и др.> Имате ли желание да участвате? В какво време ще Ви бъде удобно? Ще имате ли възможност Вие и Вашето дете на <посочват дата и час> Как предпочитате – да ви посетят вкъщи или да бъде насрочена среща на <посочва се точното място>. Изследователите, които ще ви посетят са: <посочват се имената на единия изследовател> и <имената на другия изследовател>.

Тъй като интервюто е лично и конфиденциално, ще бъде необходимо да разполагате с две отделни стаи, в които да се проведат интервютата и където никой няма да прекъсва Вас или Вашето дете. Всяко интервю ще бъде с продължителност 45 мин. «

Наблегнете на това, колко важно е да има на разположение две отделни стаи.

"Сигурни ли сте, че на тази дата и в уговорения час ще има на разположение две стаи, едната за Вас, а другата за Вашето дете, за да не бъдат прекъсвани интервютата?"

Отказ от участие: Ако някой от избраните родители откаже участие, опитайте, без да осъществявате натиск върху него/нея, да установите причините за отказа или пък попитайте дали предпочитат да ги потърсите по-късно. В случай, че родителят настоява в отказа си, го попитайте дали има някакви опасения по отношение на интервюто, на които бихте могли да обърнете внимание предварително

Съвети за насърчаване участието (ISPCAN, 2006b):

- Винаги разговаряйте с домакините с уважение, като се обръщате към тях с официални титли (ако притежават такива).
- Наблегнете на факта, че събирането на информация ще ни помогне да научим повече за един много важен социален въпрос – отношенията в семейството.
- Обърнете внимание на това, че интервюто е лично и конфиденциално
- Отбележете като изключително важно, че интервюто се провежда от квалифицирани специалисти.

Самостоятелни Стаи: Родителят/настойникът трябва да бъде в състояние да предостави две отделни стаи за провеждане на интервютата. За тази цел:

- ▶ Информационното писмо, което ще бъде изпратено–или информацията, която ще бъде дадена по време на телефонно обаждане- на родители/настойници на деца акцентира върху необходимостта от две отделни стаи в дома на родителите за провеждане на интервюто с детето и родителя, без да бъдат прекъсвани и без присъствие на трета страна. .
- ▶ Човекът, който ще се свърже по телефона с родителите, за да организира интервюто, трябва да наблегне отново на изискването за уединение и на това колко важно е да бъдат на разположение две отделни стаи:

“Сигурни ли сте, че на тази дата и в уговорения час ще разполагаме с две стаи, едната за Вас, а другата за Вашето дете, където няма да бъдем прекъсвани по време на интервюто? Наблягам на това, тъй като, за да бъдат резултатите от проучването валидни, изследователите са инструктирани да преустановят интервюто, ако присъстват други хора по време на провеждането му.”

В случай, че са налице съмнения от страна на родителите или в дома не могат да се предоставят две отделни стаи, опитайте да промените деня и часа на провеждане на интервюто за по-удобен момент или пък се уговорете то да бъде осъществено на друго място (това означава, че лицето, което ще се свърже с родителите трябва да е запознато с дневния ред на изследователите, които ще посещават това домакинство).

“Насоки за изследователите” включва “**Полезни съвети за интервюиращите по време на интервюто**” (Глава В.2.1), “**Насоки за интервюта с родители**” за изследователите (Глава В.2.2) и “**Насоки за интервюта с деца**” (Глава В.2.3).

РАЗДЕЛ Д. СЛЕД СЪБИРАНЕ НА ДАННИТЕ

Д. 1. Проверяване качеството на данните

След попълването на въпросниците (под формата на интервю или особено, в случаите, при които са самоизпълнени) изследователите трябва да проверят и да се погрижат за следното:

- Да се уверят, че всеки въпросник притежава **уникален Код** (Номер);
- Да прегледат попълнените въпросници и да проверят за **изчерпателността** на данните (липсващи данни, неясни моменти и несъответствия).

Изследователите трябва да проверяват качеството и изчерпателността на всички попълнени въпросници всеки ден. Ако се установят липсващи данни, необходимост от доизясняване или други проблеми, те трябва да бъдат докладвани на Локалния координатор по време на ежедневните Среци за супервизия, за да се реши какви промени да се предприемат в процеса на администриране на въпросниците/структурираните интервютата и особено по отношение на инструкциите/разясненията, дадени от изследователите, така че да бъдат избегнати липсващи данни при последващо събиране на данни. Следователно трябва да се обърне внимание на това, че всякакви допълнителни разяснения/инструкции **трябва първо да бъдат приети от целия консорциум, за да бъдат еднакво представени във всички държави.**

Всички наблюдения на изследователите ще бъдат отразени от тях във формите за доклада (за всяко събиране на информация в класна стая или от всяко интервю), които ще бъдат предоставени на Локалния Координатор, който също ще провери въпросниците.

Д.2. Защитеност на данните

Изследователите трябва да представят на Локалния Координатор а) попълнените (**и всякакви празни**) въпросници, и б) попълнените форми за доклад, относно въпросниците, за които са отговоряли. Както изследователите, така и Локалният Координатор трябва да се грижат за безопасното съхранение на попълнените въпросници докато работят и докато ги пренасят.

Д.3. Въвеждане на данни и кодиране

Въвеждане на данни ще бъде направено във всяка държава чрез използване на общ SPSS модел (един за ICAST-CH въпросник и един за ICAST-P въпросник). Моделите SPSS са допълнени от наръчник с кодове (виж Фиг.11) в това число и разяснения по отношение на това как да се осъществи кодирането на данни.

Данните от всички държави трябва да бъдат обединени, а Координаторът трябва да бъде информиран за всякакви промени във въпросника (които трябва да бъдат кодирани отделно) и за всякакви модификации в стойностите на всяка променлива величина от общия ICAST инструментариум. По-конкретно, всеки партньор трябва да докладва на координатора:

- всяка модификация (при наличие на такава) направена във въпросниците;
- създаването на код за всяка нова стойност (при наличие на такава) на модифицирана променлива.

q_18_pr			
	Standard Attributes	Label	Value
590			Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? (prevalence)
591		Measurement	Nominal
592	Valid Values	.00	never
593		1.00	yes ("always" or "usually" or "few times" or "not in the past year but it was happened before")
594	Missing Values	.99, .00	missing value
595		.999, .00	I don't want to answer
596			
597			
q_18_in			
	Standard Attributes	Label	Value
600			Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? (incidence)
601		Measurement	Ordinal
602	Valid Values	1.00	1-2 times
603		2.00	3-5 times
604		3.00	6-10 times
605		4.00	more than 10 times
606	Missing Values	.98, .00	NA: "never", "past year", "don't want to answer"
607		.99, .00	missing value
608			
609			
q_18_a_1			
	Standard Attributes	Label	Value
612			Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? _if this happened, was it by adult male
613		Measurement	Nominal
614	Valid Values	.00	no
615		1.00	yes
616	Missing Values	.98, .00	not applicable ("0" or "999" in q_18_pr)
617		.99, .00	missing value

Фиг.11. Кодираща таблица на Excel

Качеството на кодираните данни ще бъде проверявано:

- от партньора, осъществил кодирането, проверявайки случайно избрани данни за коректността на кодирането им;
- от партньор и координатор, чрез прилагане на “дескриптивни стойности” и проверяване за нереални стойности.

Друг начин за проверяване качеството на кодирането е с помощта на двама души, които да проведат кодирането на цялата информация и да сравнят двете кодирания, за да се провери за евентуални несъответствия.

РАЗДЕЛ Е. ВЪПРОСИ ОТНОСНО ЕТИКАТА И БЕЗОПАСНОСТТА

Е.1. Етични въпроси

Основната тема на проучването, а именно Насилие и пренебрегване на деца, е деликатен етичен въпрос, който трябва да бъде взет под внимание. Сигурността и спокойствието на участниците в проучването е от основно значение.

“Законът в някои държави изисква подозрения за насилие или пренебрегване на деца да бъдат съобщавани на юридически или социални власти. Но, това от своя страна би довело до криминално преследване на родителите на детето или отнемане на детето от дома му/й. **Сериозно внимание трябва да бъде дадено на информацията, получена от участниците в проучването и разрешаването на информирано съгласие.** Включването на деца в проучване, при което деца предоставят информация, която може да доведе до риск за други, изисква сериозно внимание върху това, дали децата могат да разберат информираното съгласие. Важно е да се отбележи, че много изследователски проекти са били провеждани според етичните норми, като деца са били питани за насилие в семейството или в училище. По принцип тези проекти са включвали анонимно попълване на въпросници”. (ISPCAN, 2006а, р.2).

ICAST-CH въпросници “може да не могат да бъдат използвани безопасно и според етичните норми в някои държави, в които съществуват практики или закони, които биха могли да компрометират конфиденциалността или да ограничат уважението на автономността на предоставянето на информация от страна на детето” (ISPCAN, 2006а, рр. 2-3). Целта на ISPCAN е да предостави стандартен инструмент, който може да бъде използван от изследователите, които да могат безопасно и според етичните норми да питат за преживяванията на децата (ISPCAN, 2006а).

“Тъй като законите, които засягат случаите на насилие на деца, и дори агенциите, които имат правото да се намесват, се различават в различните държави” инструментите на ICAST трябва да се използват съгласно условията, при които “се гарантират автономността и конфиденциалността на случай на насилие над дете” (ISPCAN, 2006а, р.3). Всички национални научни координатори по проект Балканското Епидемиологично Проучване на Насилие и Пренебрегване на Деца (BECAN) са отдадени на това да осъществяват проучвания, които стриктно да спазват Правилата на Етичния Кодекс за проучвания с участието на хора по отношение на включването им, участие, съгласие и осигуряване на защита на децата в контекста на юридически, социални, и медицински системи, там където се провежда проучването. Въпреки че всеки един **изследовател** е също така отговорен за етичната страна на **проучването**, което той/тя провежда, във всяка държава **Научният Координатор**, заедно с **Локалните Координатори**, са отговорни и за етичната страна на проучването, осъществено от техния изследователски екип.

За целта на проекта BECAN, е създаден Централен Независим Консултантски Съвет (CIAB) и 9 **Национални Консултантски Съвета (NAB)** по етичните въпроси, по един във всяка участваща държава. Всеки **Национален Консултантски Съвет (NAB)** е представен от член на партнираща институция, който е отговорен за проекта, и двама независими експерти по въпросите за насилие и пренебрегване на деца. Всеки Национален Консултантски Съвет отговаря освен всичко друго и за преглеждане на проекта и процесите преди осъществяването на проучването, извършването на мониторинг по отношение на етичните въпроси по време на целия процес и предоставяне на консултации за намеса с цел корекции, ако са необходими. **Централният Независим Консултативен съвет (CIAB)** по етичните въпроси отговаря и за цялостното наблюдение на проекта и изпълнението му по отношение

на етичните въпроси. Той се състои от петима членове: **Проф. Кевин Браун** (Професор по съдебна и семейна психология & Ръководител на Центъра за детска грижа и защита към Световната здравна организация), **Доната Бианчи** (Институт Иноченти, Флоренция), **Джон Флук** (Директор на Изследователски Център за Закрила на Детето, Американска Хуманна Асоциация, Колорадо), **Пол Дърнинг** (Професор по Образователни Науки към Университет Paris X Nanterre & Директор на националната обсерватория Деца в опасност) и **Проф. Ханс Гритенс** (университет Грьонинген, Холандия). Методологията на проект Балканското Епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца (BECAN) е била изпратена за етично разглеждане от **Националните Консултативни Съвети** по етичните въпроси, които са били учредени във всяка участваща държава, както и до **Централния Независим Консултативен Съвет** по етичните въпроси.

В допълнение към всички мерки, посочени по-горе, всеки партньор трябваше да изпрати констативен протокол за етичен преглед на съответната Комисия по Етика на участващите Организации (ако такива са налице) и/или до еквивалентна Етична Комисия на неговата/нейната държава. Накрая, всяка партнираща Организация трябваше да спазва Националните правила, за да получи разрешение да влезе в училищата (например като кандидатства в Министерството на Образованието).

“Заради сложните несъвместими изисквания, наложени от етичните принципи за злоупотребяване (“Не вреди”), полза и автономия или уважение към волята на участниците, екипът на проучването трябва да бъде добре подготвен, за да адресира етични въпроси” (ISPCAN, 2006a, p.3). **Всички изследователи трябва да имат основна подготовка по етика, както и да участват в Семинара за обучение на изследователите по проект BECAN, който ще бъде организиран и проведен във всяка държава.**

Етичните въпроси, които ще се разглеждат, както и мерките, които трябва да вземе всяка една страна, по отношение на етичната страна на проучването и сигурността на изследователите и участниците, са описани по-долу (Глава F.1.1 - 7 и F.2.1 - 3) на основата на Етичния Кодекс на Американската Психологическа Асоциация (2002) и нейните Поправки⁸ от 2010 г.

Препоръчително е всеки партньор да промени съответните глави в своите “Насоки за изследователи” според своя Национален Етичен Кодекс; и дори изследователите, които ще бъдат включени в проучването, да имат основна подготовка по етика, желателно е специална част от Обучителния семинар да бъде посветена именно на тези въпроси.

E.1.1. Защита и поверителност

Необходимо е да се запази конфиденциалност при събиране на данни. по време на попълването на въпросниците и провеждане на интервюто (напр. анонимни въпросници, забрана да се дискутират или поглеждат отговорите на другите, събиране на всички въпросници от една класна стая в големи пликове/кутии; отказ от присъствие на трети човек в хода на интервюто). Подробна информация е представена в “Насоки за изследователите“

С оглед да не бъдат нарушени правата на участниците е важно те да бъдат информирани за ограниченията на **конфиденциалността в това проучване** (особено в случаите на събиране на данни по време на интервю); макар, че е посочено в писмата до родителите, от изключителна важност е изследователите да информират отново участниците, непосредствено преди събирането на данни, че няма

⁸ Интернет адрес: <http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>, 30.07. 2010 г.

да бъде запазена конфиденциалност в случай когато „... е застрашен нечий живот или трябва да говори по въпроси, които го тревожат“.

Е.1.2. Частична заблуда

Бе решено да се използва частична заблуда в контекста на проучването по проект BECAN. Частичното укриване на истинската цел на проучването за участниците бе прието с избягване на а) приемане на защитна позиция от участниците (родители и деца), което може да доведе до невалидни отговори и б) насилниците могат да откажат да участват (или да позволят на децата си да участват) в проучване на насилие и пренебрегване на деца

Тази частична заблуда прави още по-важно задължението на изследователите:

- специално да акцентират на правото на отказ от участие или оттегляне от проучването (виж раздели Е.1.3 и Е.1.4);
- да поясни на всички участници, че при определени условия изследователят може да наруши конфиденциалността, която е обещал да спазва (важно е изследователите да бъдат обучени, за ад не плашат участниците).

Частичната заблуда повишава значимостта от дебрифинг на участниците, както и предлагане на действия за намаляване на краткосрочните и дългосрочни неблагоприятни последствия, като резултат от участието им в проучването (виж раздел Е.1.5).

Е.1.3. Право на отказ от участие и на оттегляне

Изследователите трябва да информират участниците в проучването още от самото начало за правото им да се откажат от участие или да не отговорят на определени въпроси, на които не искат да отговорят, без да се налага да дават обяснение за това. На участниците трябва да бъде обяснено, че могат да се откажат от участие, без това да има каквито и да било последствия за тях. (ISPCAN, 2006а, р.6).

Разбира се в случаите на отказ, изследователите трябва да открият причините за това с оглед адресирането им по-късно (напр. чувства на срам, вина, страх от насилника, емоционален стрес, причинен от задаваните въпроси и др.. Събирането на подобна информация е от полза и за бъдещи подобни проучвания. За тази цел е необходимо обучение на изследователите, с оглед предотвратяване на нежелани реакции.

Е.1.4. Информирано съгласие

Особено важни етични въпроси са засегнати, тъй като а) предметът на проучването са деца, следователно информираното съгласие за участието им в изследването трябва да се получи от някой друг (родител или настойник) и б) в повечето държави, ако някой знае или подозира, че детето е жертва на насилие/пренебрегване, той/тя трябва да уведоми компетентните органи. Докладване на насилие над деца може да доведе до наказателно преследване на родителя/ите на детето (или трети човек) и/или да отнеме детето от неговото семейство. Ето защо, трябва да се обърне специално внимание на етичните принципи на информираното съгласие.

За да може получаването на съгласие от родителите да се счита за „информирано съгласие“, трябва да им бъде предоставена поне следната информация (посредством писмо с придружаваща информация и формата за информирано съгласие, но също така и устно):

- 1) Целта на изследването (с минимална заблуда, която се счита за основателна), очаквана продължителност и описание на процедурите

- 2) Осигуряване анонимността на данните (чрез самостоятелно попълване, или интервю)
- 3) Правото им да откажат участие и да се оттеглят от проучването
 - по всяко време
 - и без всякакви последствия
- 4) Всякакви ограничения за поверителност
- 5) Към кого да се обърнат за въпроси относно изследването, предоставяйки възможността на участниците да задават въпроси и да получават отговори

Е.1.5. Дебрифинг

Дебрифингът е по-важен поради частичната заблуда, която се използва за целите на изследването. В края на събирането на данни, изследователите трябва да предоставят възможността, участниците да получат всяка информация каквато поискат относно проучването и трябва да предприемат подходящи действия за коригиране на всички погрешни схващания, които участниците могат да имат. Изследователската организация, също така има задължението да отстранява всякакви неблагоприятни въздействия, които могат да се причинят от тяхното участие в изследването, на участниците.

Нещо повече, “силна тревожност от въпросите в този вид изследвания е рядкост” – според опита на ISPCAN - “инструмента прави запитване за преживявания, които може би са били болезнени или смущаващи за детето“. Дете “може да иска да говори за това или да получи помощ, свързана с някакво преживяване, включено във въпросите на в инструмента”. Изследователите “трябва да са готови да предложат общ дебрифинг или съвет на всички лица, за това как те могат да получат помощ или да поговорят с някой за проблеми, които обхваща въпросника” (ISPCAN, 2006а, р.6). Същото се отнася и за възрастните участници. Поради тази причина, благодарственото писмо включва стандартно: въпросника може да покрива теми, които са разстройващи или тревожещи, и така всеки участник имащ въпроси, може да се свърже с предложените организации/обществени агенции, ако искат да говорят с някой и да помолят за помощ (тази организация за пофдпомагане, може да бъде същата с организацията, която провежда изследването или различна такава – в зависимост от услугите, които организацията партньор осигурява и в зависимост от географското си покритие В допълнение към това, всеки изследовател ще има на разположение списък на всички налични околни услуги, в случай че се нуждае да направи препращане.

При всички положения, участниците трябва винаги да са снабдени с информация за контакт с организацията провеждаща изследването.

Е.1.6. Съхраняване на данни и достъп до тях

Въпреки идеята, че попълнените въпросници ще бъдат напълно анонимни, всеки национален научен координатор ще бъде отговорен за съхранението на необработените данни (както попълнените въпросници и кодираната база данни), надеждно съхранени на сигурно място., както и за ограничаване на достъпа само за оторизиран персонал, с цел гарантиране поверителността на данните. Също трябва да се гарантира, че въпросниците и кодираната информация не са свързани със самоличността на анкетираните, и че само един или много малко хора имат достъп до записа с кодовете (където, по практически причини, трябва да бъдат включени някои лични данни).

Попълнените въпросници ще бъдат изпратени от полевого изследване (от училището или домакинството) към офиса за въвеждане на данни, от изследователите към локалния координатор по много внимателен начин (виж също описание в глава А.3 от „Насоки за изследователи“; локалният координатор ще бъде отговорен за събиране на всички попълнени (и празни) въпросници в края на всеки „ден за събиране на данни“ и за безопасното им прехвърляне в помещенията на организацията, където те ще се съхраняват в безопасност. Във всяка страна, отговорността за планирането на безопасно прехвърляне и съхранение на попълнените въпросници е на националният научен координатор.

Е.1.7. Представяне на проучването пред обществеността

Особено внимание е нужно за начина, по който предметът на изследването се представя на училището и обществото, също както и на индивидуално ниво (например учители/директори на училища, човекът който отваря вратата на домакинството или отговаря по телефона). Проучването трябва да бъде описано като: “изследване, което има за цел да проучи въпроси, свързани със здравето на деца, както и въпроси, отнасящи се до възпитанието на децата и връзката между децата и родителите, както и сред деца”. Всеки път, когато изследователите описват проучването (на членове на общността и членове на държавни или частни обществени институции), преди всичко трябва да имат предвид сигурността на участниците. Където има тревога за въпроси относно сигурността, изследователите могат също така да посъветват интервюирания (дете или възрастен) да обсъдят проучването по същия начин.

Е.2. Въпроси, относно сигурността

Е.2.1. Супервизия и кризисна интервенция

Полевите изследователи трябва да бъдат организирани в групи и винаги придружени от локален координатор (старши изследовател). По време на всеки полеви ден на проучване , локалният координатор трябва да е достъпен за комуникация и по-нататъшни инструкции. (т.е. чрез мобилен телефон). Трябва да се подсигурят начини на транспортиране, в случай че локалният координатор трябва да се намеси на място.

След края на всеки ден за събиране на данни (например вечерта), под надзора на локалният координатор трябва да се проведе „Надзорна среща“. Целите на тази среща са две: едната е свързана с методологичните, а другата- с етичните въпроси, а именно:

- а) да идентифицират и обсъдят всички затруднения или непредвидени технически или административни проблеми, пред които могат да се изправят изследователите по време на всеки ден за събиране на данни и начина, по-който да ги избегнат или преодолеят за в бъдеще. Това ще даде възможност на локалния координатор да провежда мониторинг на прогреса на проучването ден по ден (препоръчително е координатора да записва всеки ден броя и пола на изследваните лица от всяка изследователска двойка, за клас; по този начин ще могат да се идентифицират – и може би правилно – всички възможни погрешни кодирания или несъответствия, по отношение на въпросника родител-дете)
- б) да докладват и обсъждат всякакви съмнения или разкрития на насилие и/или пренебрегване на деца; за всеки отделен случай трябва да бъде взето решение за по-нататъшни действия,

които трябва или могат да бъдат предприети (виж също F.1.8 и D5, относно реагирането в случаите на *CAN*).

Кризисна интервенция: трябва да бъде създаден план, който да се отнася до кризите(в редките случаи, които ще се срещнат) на полето, като

- ▶ **Емоционално изтощение на участника по време на интервю или попълване на въпросника:** способността за копиране на такава ситуация, зависи от специалността на всеки изследовател и неговият опит с *CAN* проблемите. Всеки партньор има свободата да разработи стратегията, която се счита за най-ефективна за неговата страна. Като главна стратегия, се предполага че (ако е в класната стая) един от изследователите ще изведе детето извън класната стая и ще обсъди с него какво го притеснява толкова много; изследователят ще остане с детето докато то не се успокои и ако е необходимо ще потърси допълнителна помощ (напр. локалният координатор или детски клиничен психолог, ако е възможно, или училищният психолог). В случай на интервю, интервюиращият ще прекъсне интервюто и ще следва същите стъпки, описани по-горе; интервюто може да продължи или не, в зависимост от желанието на детето.

И в двата случая, изследователите няма да оставят детето, преди да се уверят че то е сигурно и спокойно; в допълнение те трябва да гарантират, че на детето е предоставена информация за контакт с изследователската организация, ако за в бъдеще детето се нуждае да се свърже с тях. В случай, когато детето разкрива че е насилвано или е било насилвано, трябва да се следва процесът описан в следващата точка.

- ▶ **родителско или агресивно поведение на друг човек:** изследователите трябва да знаят какви конкретни стъпки трябва да следват в злополучните,но също така редки случаи, при което считат че са в опасност или когато мислят, че детето е в голяма опасност (напр. повикване на полицията или други агенции). Този процес трябва да бъде проектиран във всяка страна, на базата на ситуацията, както на национално, така и на регионално ниво (виж също глава F.3). Общите мерки за защита, които бяха предприети за гарантиране на безопасността на изследователите (напр. активирани, въпреки че в тих режим мобилни телефони на изследователите по време на събирането на данни; списък с полезни телефони; локалният координатор винаги е наясно с местонахождението на всеки изследовател) са описани в съответните раздели на настоящето ръководство. Като главна стратегия се предполага, че всеки партньор трябва да се опита да представи тази тема на изследователите, без да ги плаши, тъй като не се очаква, че някой от тях ще бъде изложен на сериозна опасност по време на събирането на данните. Те трябва да не отговарят агресивно на всеки, който изразява агресия към тях и трябва да се опитат правилно да преценят дали са в опасност, за да следват предварително определен процес.

E.2.2. Реагиране в случаи на насилие и пренебрегване на деца

Как изследователят трябва да реагира, когато по време на събиране на данни, се разкрие случай на (тежко) *CAN*, както и това какво трябва да се случи когато след или по време на изследването дете или родител потърси помощ, са въпроси които трябва да бъдат взети под внимание. Задълженията, на изследователите и изследователските организации, да докладват предполагаеми или разкрити случаи на *CAN* въз основа на националното законодателство варира от държава до държава; Основно правило е

всяка организация-партньор, научният координатор на проекта BECAN, локалният координатор и всички BECAN изследователи стриктно да следват техните национални закони, както и принципите на техния етически кодекс. Някои принципи и мерки, които трябва да се следват във всички страни, включват:

- ▶ Писмена справка, включена във всяко благодарствено писмо, относно местни услуги и/или организацията, която провежда проучването; специално внимание трябва да се обърне на това да не се включва в благодарствените писма, каквато и да е информация, която ще застраши допълнително безопасността на евентуална жертва на насилие.
- ▶ **Стандартизирани отговори** (виж глава D.8 от “Насоки за изследователи”) и **реакции** (за район) на **полевите изследователи** трябва да бъдат подготвени във всяка страна, в случай, че дете се обърне към тях за помощ.
- ▶ Младшите изследователи следва, ако е възможно да бъдат в двойки с по-опитни изследователи; опитен клиницист трябва да бъде на разположение, в случай на нужда от помощта му.
- ▶ В началото на проучването (или даже преди това) трябва се установи (напр. чрез посещение на координатора на полевите изследователи/локалният координатор) добра връзка с местните компетентни и/или съпътстващи услуги; да се информират специалисти за изследването и се помоли за тяхното съдействие (дори виртуално) ако е необходимо (това усилие също така ще създаде и/или подобри синхрона между WP3 и WP4)
- ▶ Ако докладът CAN се случи преди да се обадите на местните органи или агенции опитайте неофициално да съберете предварителна информация от отговорни учители или директора на училището. В повечето случаи, училищният персонал може да даде важна информация, но не трябва да се забравя да не се наруши конфиденциалността.
- ▶ Бъдете изключително внимателни към въпроси свързани с конфиденциалността, по-специално в посоченият по горе процес: избягвайте публичността, в училището или местната общност. Полевите изследователи трябва да бъдат изрично предупредени и подготвени за секретност и защита на поверителността на потенциални доклади, както и получената информация срещу неоторизиран индивид.
- ▶ Опитайте се да запазите ролята на екипа на BECAN на минимално ниво в процеса на управление на всички доклади CAN, улеснявайки по този начин участието на местните компетентни агенции и организации при разглеждането на случая.
- ▶ В случаи на CAN доклади, първоначално разкрити на изследователите на BECAN, опитайте се да поддържате постоянен (въпреки, че може би дистанционен) интерес към развитието на управлението на случаи и лечението (напр. чрез провеждане по-късно на срещи с отговорни професионалисти на местните агенции и организации, за да проучат резултата от доклада – поддържане на поведение пряко със семейството или жертвата, трябва да бъде много внимателно оценено и най-вероятно избегнато – особено в страни, където изследващата организация не е специализирана да работи по случаите с насилие над деца).
- ▶ Избягвайте, което означава, изрично или мълчаливо, нереалистични обещания към детето или неговото семейство за продължителност на грижите и подкрепата, в случаи когато това не е ясно.
- ▶ Спазването на съществуващото национално законодателство в областта на отчитане и националния етически кодекс, които са задължителни за изследователите и/или (например психолози, психиатри, социални работници); обучавайте добре изследователите си да направят същото, но не забравяйте, че

лицето отговорно за супервизията над изследователите е еднакво отговорен с тях, за тяхната етично поведение във всички аспекти на проучването.

- Ако не е определено от закон, отделете допълнително внимание, за да се уверите, че е ясно определено чия задача е да се реши дали един доклад за CAN трябва да бъде представен, чия задача е да се представи доклада и от коя агенция трябва да бъде подаден сигналът.
- ▶ Информацията в докладите CAN може да се коригира в зависимост от: а) националното законодателство относно CAN докладването, б) наличието на компетентни местни ресурси и с) капацитета на партньорите и ресурсите за справяне с отделни CAN случаи
- ▶ Изследователите трябва да попълнят определената област на отчетните форми по отношение на CAN случаите (подозирани или открити)
 - Проверява докладваните от полевите изследователи случаи на CAN (проверка за големите различия в стойностите, за да се има представа за техният „праг“ на докладване на случаи като насилие).

E.2.3 Защитеност на изследователите и участниците в проучването

Сигурността на участниците, а така също и на изследователския екип е от изключителна важност при провеждане на проучвания по сензитиви теми, каквато е и насилието .

Трябва да бъдат предприети всички мерки за сигурност на изследователите в хода на провеждане на проучването.

По-долу са представени някои от общите за всички страни мерки.

За всяка страна преди началото на проучването трябва да бъде разработен план за сигурност (за предпочитане е за всеки географски регион поотделно) с оглед готовност за действие на изследователите в случай на необходимост. На всеки изследовател трябва да бъде предоставен списък с полезни телефонни номера в случай на критични ситуации (напр.на полиция, бърза помощ, местен координатор, клиничен психолог, друг изследовател). Втори списък трябва да включва „източници на помощ“ за насочване на деца и родители (участници в проучването), преживели насилие. Не само поради практически, методологични и етични причини, но и поради необходимост от сигурност, изследователите трябва да посещават местата за събиране на данни по двойки; те също се инструктират да работят с активирани мобилни телефони (на тих режим), в случай на необходимост от тях; и не на последно място , локалният координатор трябва да бъде постоянно наясно за местонахождението на всеки изследовател (повече информация е представена в раздели A.3 and D.9 от “Насоки за изследователите”).

Контролните срещи, които трябва да се провеждат всеки ден след приключване на проучването в съответното училище също се считат за важни елементи от осигуряване защитеност както на участващите в проучването, така и на изследователите, тъй като всеки заподозрян случай на насилие или идентифициран риск за насилие или други рискове ще бъдат дискутирани и ще бъдат взети решения за начина за справяне с тях.

Е.3. Какво да се направи, ако....

Какво да се направи, ако изследователят:	
Не се чувства комфортно да задава/да му задават такъв тип въпроси?	Изследовател/интервюиращ, който не се чувства комфортно да дискутира въпроси, свързани с насилие ще имат големи трудности в начина, по който ще четат въпроси по време на интервюто, както и когато се опитват да пояснят въпроси в класната стая, които биха могли да променят отговорите; Изследователят трябва да се чувства комфортно с разглежданата тема за насилие и не трябва да се шокират лесно. В противен случай е необходимо допълнително обучение и провеждане на повече от 2 симулирани интервюта и попълване на въпросници с деца и родители от този изследовател. Изследователят трябва да бъде искрен и след да съобщи на координатора дали е готов. Той/тя трябва да бъде супервизиран по време на симулираната фаза на проучването и ако въпреки това изследователят не се чувства добре, той трябва да бъде заместен с друг.
не е много опитен (или въобще няма опит по отношение на насилие и пренебрегване на деца)?	Изследователите трябва да се включат в допълнително обучение по въпроси за CAN.
Не следва процеса, описан стъпка по стъпка или поема „инициативи“	В такъв случай изследователят трябва да бъде изключен от изследователския екип и да бъде заменен с друг подходящ, ако това е възможно

Предложени са и специални инструкции за изследователите, с оглед адекватно действие при сблъсък със следните ситуации (Раздел D.10 от “Насоки за изследователите”):

Какво да се направи, ако дете:

- откаже да попълва въпросника (посочи отговор „не“ във формуляра за съгласие на детето)?
- пожелае да попълни въпросника в класната стая, но родителят не се е съгласил?
- разкрие, че е било жертва на насилие и пренебрегване (CAN) в анонимния си въпросник или лично?
- разкрие жестоко насилие, но помоли изследователя да не казва на никого?

Какво да се направи, ако учителят:

- настоява да присъства в класната стая, докато трае попълването на въпросниците?
- помоли изследователския екип да му/й даде въпросник, който да прочете или задържи?
- изрази отрицателно отношение по темата, изследването или изследователския екип? или
- се оплаче, че тя/той не е информиран за проучването?
- разкрие случай на насилие и пренебрегване на деца (CAN) (или предполагаем такъв) вкъщи или в училище
- разкрие случай на насилие и пренебрегване на деца (CAN), но желае да запази своята анонимност?

Какво да се направи, ако родител:

- се обади на изследователя, за да се оплаче за съдържанието на някои въпроси??

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. American Psychological Association. (2002). Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct. Washington, DC: American Psychological Association
2. International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006a). ICAST-C - The ISPCAN Child Abuse Screening Tool-Child Version: Manual and Proposed Guidelines for Pilot Administration.
3. International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006b). ICAST Parent Interview: Procedures Manual and Field Test Guide for Investigators & Project Managers.